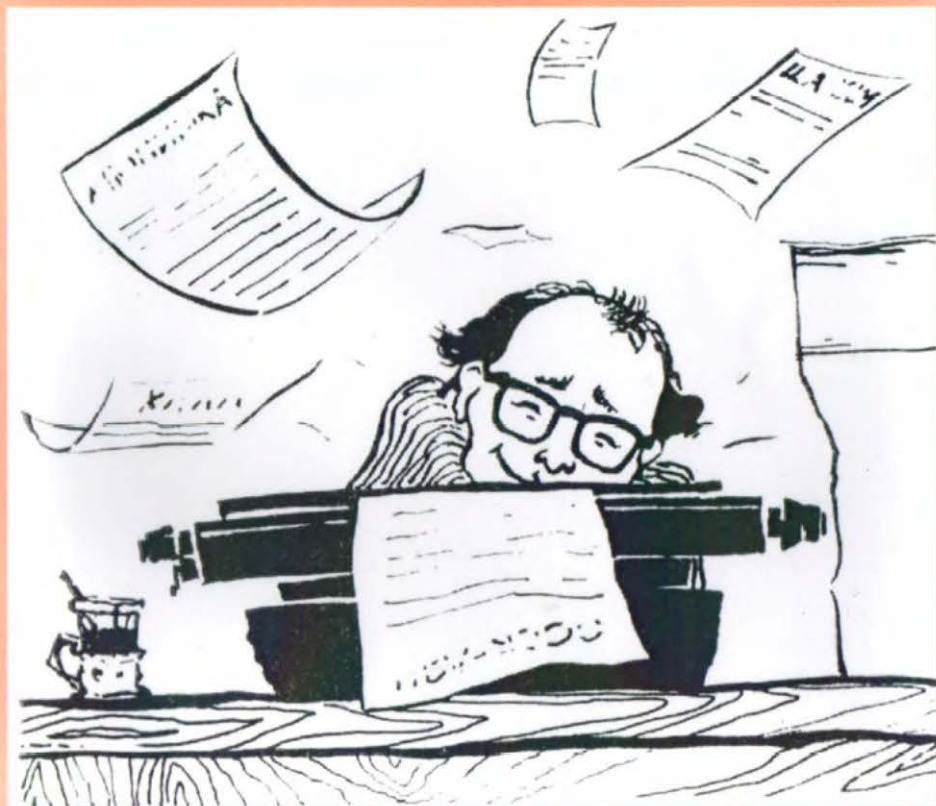

Сайлау Көшкенұлы

Қаламдастар қалжыңы

Сайлау Көшкенұлы

Қаламдастар қалжыңы

A handwritten signature in black ink, consisting of several loops and a long, thin tail extending upwards and to the right.

Көкшетау, 2021

ӘОЖ 821.512.122

КБЖ 84 (5Қаз)

К 69

Көшкен Сайлау Көшкенұлы
К 69 Қаламдастар қалжыңы / Сайлау Көшкенұлы –
Көкшетау: «Мир печати», ЖК Устюгова Н.Ф., – 2021. – 96 б.

ISBN 978-601-7618-72-8

Жарты ғасырдай редакция қабырғасында қызмет істеген жылдарымда талай-талай жасы үлкен ағалармен де, өзім тетелес күрөбі-құрдастарыммен де, ізімізді басқан өкшелес іні-қарындастарыммен де бірге жүріп, бірге сңбек еттік. Қиындығы мен қызығы мол журналистік жолда басымыздан бірталай жәйттерді де өткердік, «Ештен кеш жақсы» дегендейін, сәл болса да езу тартқызарлық есте қалған сол оқиғалардың біразын оқырмандар назарына ұсынуды жөн көрдім.

ӘОЖ 821.512.122

КБЖ 84 (5Қаз)

ISBN 978-601-7618-72-8

© Көшкен С. К., 2021

МАҚТАҒАНДЫ КІМ ЖЕК КӨРГЕН?!

Байқал ақжарқын жігіт. Қашан көрсең байсалды да моп-момақан қалпы. Еш өзгермейді. Дене бітімі қандай ірі болса, ісі де сондай салмақты. Әрі сөзге де шешен, ақындығы тағы бар. Анау-мынау той домалақта кідірместен төгіп суырып салып айта береді. Тілі де өткір, қайысты тілген қайшыдай қиып түседі. Тумысынан талант иесі десе де болады. Талай жердің дәмін татып, суын ішкен бұл ініміз бүгінде республикалық «Егемен Қазақстан» газетінің Ақмола облысы бойынша меншікті тілшісі болып қызмет істейді. Әманда жүзі жарқын, көңілі дарқан, қолы ашық Байекең бірде редакцияға барғанымда өзіме тілдей қағазды ұстата салды. Онда былай деп жазған екен.

Сәкең неткен ер еді,
Тереңнен сөзді тереді.
Тілі қандай шұрайлы,
Оқи бергім келеді.
Бәйгеге кітап салдыңыз,
Жұлделі орын алдыңыз.
50 жыл қалам тербетіп,
Шежіре болып қалдыңыз.
Өзілі естен кетпейді,
Ептейді де септейді.
Қаламгерлердің талайы,
Көшкеновке жетпейді...

Ойыны ма, шыны ма, деп оған карасам, үндемейді. Іштей мырс-мырс етіп, үн-түнсіз тұр. Тек бар айтқаны: «Қалай осылайша мақтасам, жарайды ма?..»

Тегінде мақтағанды кім жек көрген!? Шіркін-ай деймін, шын көңілмен мақтағанға не жетсін!..

АДАМ АЗЫП, ЗАМАН ТОЗЫП...

«Көке, көке-ау, мен не көрмеді дейсің, тіпті құмырсқаның илеуін де көрдім» демекші, осы жасқа дейін есімдері көпке белгілі талай қаламгер ағаларыммен қызметтес болған екенмін. Солардың ішінде алғашқы редакторларымыз, марқұмдар Өміржан Оспановтың, Жанайдар Мусиннің, орынбасарлары боп істеген Сүлеймен Ақтаевтың, Әуез Өтеевтің, Хакімтай Әміровтың, Қайыркелді Оспановтың, одан қалды меншікті тілшілеріміз Ешім Ыбыраевтың, Қошан Оразалиннің, Қайыргелді Хайруллиннің, Қайыркен Қоңқақовтың, тағысын тағылардың бейнелері әлі күнге дейін есімде.

Ал, бертінгі Рүстем Бермағанбетовтың, күні кешелер дүниеден өткен Әбділда Дүйсеновтің, Октябрь Бұхарбаевтың, Баян Нұрпейісовтің, Елубай Жәкеновтің, Мәтен Бижановтың, Төлеген Қажыбайдың, Тайлақ Жалмұрzenовтің, Нұрқан Ысқақовтың, Сәкен Хасенеевтің, Жомарт Оспановтың, Дулат Сапихановтың, Шиябиден Қойшыбаевтың, Ерғали Досбаевтың, Жұмабай Есекеевтің, Кенжетай Ғазизовтың, тұстастарым: Кемел Жетпісовтың, Нүркен Нарғожиннің, Дәуренбек Шөрентаевтың, Тоқтар Баймағанбетовтың, Бауыржан Бектасовтың, Мәули Әлімовтың, Ойрат Асанбаевтың әрқайсысының орны біздер үшін тым бөлек.

Әйткенмен бәріміз де бақыр басты пендеміз ғой, кей-кейде жасы алпысты алқымдап, алпыстан да асып, жетпісіңді жағалап қалған бәзбір әріптестерімнің ерсі қылықтарын естіп, жас дейтін жас емес, не кәрі емес, әңкі-тәңкі күй кешіп жүргендерін кергенімде: «шіркін-ай, ерте күнгі ағаларымыз қандай еді, солардың көбі

елуінен аспай, алпысына жетпей дүниеден етті-ау, ал мыналар не боп барады, әлде адам азып, заман тозып кеткен бе?» – деп іштей егіліп, ойланып қалатыным бар.

ӨЗІМІЗДІ ДЕ ЕСКЕРЕЙІК

Бірде ақын-сазгер Тыныштық Шаменовпен кездесе қалғанымда:

– Осы, сендер, журналист ағайындар, көрінгенді түртпектеп жәй жүрмейсіңдер, – деді кәдімгідей түсі күреңітіп.

– Е, не боп қапты?..

– Не боп қаптысы несі? Осы өңірде қызмет істеген әлдекім туралы жаза қалсандар болды, «ол марқұмның тұрған үйінің маңдайшасына мемориалдық тақта орнату керек немесе қаладағы көшелердің біріне атын берген дұрыс», дейсіңдер де жатасың. Ертең бетін аулақ қылсын, ажал жетіп, өле қалсақ біздің атымызға да бір көше керек емес пе. Сол себепті көрінгенді ұсына бергенді қойсаңдаршы, өзімізді де ескерейік, – деп еді.

«ХАЛҚЫМ БІЛЕДІ»

Қазіргі Бурабай ауданы бойынша газетіміздің меншікті тілшісі, соңынан аудандық газет редакторы болып қызмет істеген Мәули Әлімов деген әріптесімізге кейде қалжыңдап:

– Бәлен жылдан бері көзмайынды тауысып, қағаз кеміріп келе жатсаң да еңбегінді ескерген ешкім жоқ. Бәз біреулердей өзінді өзің атаққа, не наградаға ұсынбайсың ба? – десек:

– Е, бүгінде кім кімге керек дейсін. Қолдаушын, қорғаушын болмаса, қасыңдағы келіншегіне, одан қалды бала-шағаға дейін сыйламайды. Кімнің кім екендігін халқым біледі, тек еңбегімізді халқым бағаласын де, – деп әңгімені басқа арнаға бұрып әкететін.

Сол айтпақшы, бәлен жыл осы газетте қызмет істеп, денсаулығымыз дімкәстеніп, басымызға ақ жүзімізге әжім түсе бастағандай кейіпте жүріп жатсақ та өзімізден көш кейін келген кейбір құрбы-құрдастарымыздың атақты да, награданы да иеленіп жатқандарын естігенімізде қызғанғанымыз емес, қызығатынымыз бар. Сондайда Мәули марқұмның «еңбегімізді халқым біледі» деген сөздері еріксіз есіме түседі.

БАЙЛАУЛЫ ИТ

Қазақ әуелден тойшыл халық қой. Әлдекім оқыста түшкіріп қалса да «иә жәрәкімалла» деп отыратын бұл пәтшағарлар қамшының сабындай қысқа ғана тірлікте нәрестелі болса іле шілдеханасын жасап, ұл баланың

«пішпек» тойын тойлап, қыз туса «тұсаукесерін» атап өтіп, әйтеуір неше амалын тауып жатады.

Ал, ұл немесе қыз өз аузы өз қолына жетіп, үйленер, не тұрмыс құрар шақта ағайын-туыстың басын қосып, той-домалаққа әзірлене бастайды емес пе. Сонда азын-аулақ зейнетақысымен күн көріп отырған бұлардың ешкімнен қайыр болмаған соң әрі заманның қыспағында қалғаннан кейін кредитке барып ұрынады. Ұрынғаны сол, алғанның қайтарымы екі есеге айналып, әлгі байғұстар со күннен бастап иттірлікке көшеді. Яғни, байлаулы иттей ай сайынғы төлемге келгенде, не зейнетақылары жетпей, не былайғы жұрттан қарызға ақша ала алмай бастары катады. Сөйтіп, үйде де, түзде де байыз таппай, мынадай байшыкештер билеген қыспақ заманда бүгінгі күннің нағыз мүсәпірлеріне айналады. Бірақ айтып айтпады не керек, бұған кім кінәлі?!.

«ПОД ПРОЦЕНТ АЛАМЫЗ...»

Ажал шіркінге кім қарсы тұрмақ?! Өмірден баз кешіп, бұ дүниеден өрімдей жас та, кәрі де өтіп жатады. Өзі теңдес құрбыларының көбінен айрылған Кәкен қарт бірде үйінде оңаша отырғанда бәйбішесіне қарап:

– Анау Жәкенді ағайын-туыстың бәрі жабылып, бала-шағасына дейін ақтық сапарына қалай шығарып салғанын көрдіңдер ғой, – дейді. Тіпті, мыңға жуық жиналған халыққа қыртысы жерге айрылып түсердей екі жылқы, бәлен қой сойып, жаназасын өткізді-ау, шіркіндерін. Ал, өзіміз болсақ, ата сақалымыз аузымызға жетіп, мынадай қартайып, қаусаған шақта

ертеңгі күніміз не болар, – деп уайымға батады екенсің. Өйткені, жанашыр не туганың жоқ, балалардың түрі анау, бәрі несие деген пәлене қамалып, кредит пен ипотекаға тәуелді болып отыр. Әгәрки, бізге де беймезгіл ажал жетіп, көзіміз жұмыла қалса мына сендер ел-жұртқа мазақ етпей, қалай жөнелтер екен, деп түн баласы көз ілмеймін, – деп мұңын шақса керек. Сонда манадан әкесінің айтқанын естіп, сабыр сақтап отырған ержеткен ұлы:

– Көке, көке, саспаңыз, тегінде көмусіз ешкім қалмайды. «Под процент» алып, жөнелтеміз өзіңізді, – деген екен.

БАТАҒА ДЕП 5 МЫҢ ТЕҢГЕ

– Осы бар ғой, сенен көңілім қалғаны сондай, анада туган ағайым қайтыс болғанда топырақ салуға келмегенің былай тұрсын, іргеде отырып, көңіл де айтып шықладың, – депті Кәкен замандасы Жамантайға. Сонсоң да оқыста о дүниелік болып кетсек, тап сен бар ғой, мына менің жаназама да бас сұқпассың деп отырмын. Сондықтан, әйтеуір көңіліңе келмесін, осы тірі күнімде маған батаға деп 5 мың теңге беріп қойшы, әйеліме айтып, қағазға жаздырып қояйын.

Анау мұның сөзіне ләм демесе керек. Тек өзінің қателігін түсінгені ме, үн-түнсіз бұрылып, артына да қарамастан жөніне кетіпті.

Содан бері осы жәйтті сымсыз телефон арқылы естіген елдің бәрі «Батаға деп 5 мың теңге» дегенді мәтелге айналдырып кеткен көрінеді.

АСАБА БОЛСАМ ҚАЙТЕДІ?

Қазір екінің бірі жасы да, кәртәміш тартқан кәрі де қайтып күн көруді, яки түртінектеп тіршілік жасаудың оңай жолын іздестіреді десек өтірік емес. Олай деуімізге себеп, халық қалап сайланған депутаттар да, өз өнерімен елді аузына қаратқан әнші-бишілер де, ең аяғы ауылдық жерде тұрып жатқан фермерлер де, құрып кеткенде, негізгі кәсібімен қоса жеке бизнесін де өркендетуді ойластырады. Ал, атышулы сондай әншілерің мен тағы басқасы, мысалға Тұрсынбек Қабатов немесе Қанат Әлжапаровқа ұқсап, ойын-тойларда асабалық өнерлерімен де көзге түсіп жүр деп естиміз. Тіпті, ана жолы Ақтөбеде мерейтойын атап өткен әлдебір байшыкеш апайымыз әдейілеп Астанадан әншілерді шақыртып, әрқайсысының қолына 5 мың доллардан ұстатыпты дегенді естіп, таңдай қаққанымыз бар.

Солай демекші, қырық-елу жыл қызмет істеп, денсаулықты құртып, артық дүние жинамасақ та, тап қазір бала-шағаның қарызын жабамыз деп құрып кеткір манағы кредитке қамалып отырғанда әттең дейсің, жасымыз ұлғайып, кәртәйіп қалдық-ау, әйтпесе, жұрт секілді асаба болып кетсем қайтеді? деп қиялдайтынымыз да шындық.

ШЕШЕНСТАНҒА БАРЫП ӨЛЕРІМ ЖОҚ

Жас ұлғайған соң денсаулықтың да сыр бере бастайтындығы рас-ау! Кешегі «қой үстіне бозторғай жұмыртқалайтындай» заманда кәсіподаққа мүше

болдың ба, кезекпен курортыңа да, басқа да шипажайларға тегін жолдама алатынсың. Тап қазір мұның бірі де жоқ. Жас болса 70-тен асып бара жатса да қолыңда «Еңбек ардагері» деген ресми кітапшаң болмағасын ешқайда аттап шыға алмайсың. Бұрынырақта әлеңкедей жаланып, жұмыс істеп жүрген шағыңда әйтеуір ай сайын жалақы, не сыйақы алып жатқан соң іргедегі шипажайлардың біріне барып, жолдама сатып алып, ем-дом алып қайтатынсың. Ал, бүгінде жарытпас зейнетақыға қарап қалғандықтан, ондай жеңілдікті көрудің өзі арманға айналды.

Бірді-бірден естіп, қалалық жұмыспен қамту және әлеуметтік қорғау мекемесіне бас сұғып, өз жөн-жобамды айтпаймын ба?! Сонда ондағылардың берген жауабы: шипажайға барып, тегін ем алып, тынығып қайту үшін «соғысқа қатысуың, не денсаулығы себепті мүгедек атануың қажет» екен. Мәссаған десеңші, онсыз да кейуана басым ашу ұстап: «Сонда немене 100 мың теңгелік путевка үшін менің Шешенстанға барып, атылып өлуім, әйтпесе, аяқ-қолым сынып, мүгедек атануым керек пе?» деппін аналарға.

Артынан ойлаймын-ау, ашумен сыбасам да тегінде дұрыс айтқан екенмін деп.

«ТОҢЫП ҚАЛДЫ-АУ!...»

Анада бүгінгі күннің өзекті мәселесі – ана тіліміз, қазақ тілі жайында ұзақ жылдар бойы осы мәселе хақында жазғандарымызды жинақтап «Тілім менің – тірегім» атты кезекті кітабымды жарыққа шығарған болатынымын. Тап сол жылы өзімнің 70 жасқа толғанымды және журналистика саласында жарты

ғасыр еңбек еткенімді де атап өткенмін. Соған орай Ақмола облыстық тіл басқармасындағылар бір топ қаламгерлермен қатар менің портретімді де (билборд) Абай көшесінің бойына іліп қойған-ды. Кейін оны Абылайхан даңғылының, Орталық базардың маңына ауыстырып ілген-ді. Мұны көрген таныс ағайындардың көңілі өз еңбегімді бағалап, осыншама құрмет көрсетіп жатқандары үшін жоғарыдағыларға алғыс білдіріп, мені құттықтап жатты.

Бірде алғашқы қар түсіп, аяз қатая бастаған шақта осы калада тұратын ауылдасым Мәктай Молдыбаев автобуспен келе жатып, әлгі билбордты байқап қалса керек. Онда жазғы киім, костюмшең тұрған қалпымды көріп: «Қап, мына шұнақ аяда онсыз да жұқалтан Сайлөшкем тоңып қалды ау!» деп өкініп, басын шайқапты. Тегі жаны ашыған адамның айтқаны ғой бұл деймін артынан ішімнен.

«НЕСІНЕ ҚАПАЛАНАСЫЗ»

Күздің қоңыр салқын күндерінің бірінде Кәуік ақсақал өзінің кіндігінен тараған екі-үш баласын қасына жинап, үй тұрмысына байланысты шаруа жайын ақылдасып отырса керек.

– Сендер осы не ойлайсыңдар, – депті ол ұлдарына қарап, қыс болса міне, тақап қалды. Қолда ұстап отырған малға деген осында бір түйір шөп, не сабан жоқ. Отын, көмір ол дағы түгесілген. Сонда онсыз да арық-тұрақ, әйтеуір ағына қарап отырған мына малды қырып алмақпыз ба?! Бойымда күшім барда бәрін өзім-ақ қамтушы едім. Қазір қарттық жеңіп, әл-қуатым азайып, күш кетті. Әгерки ажалға сабыр берсін дейік,

өйтiп-бүйтiп жүргенде оқыста о дүниелiк болып кетсем, қайтiп күндерiндi көрмексiндер, – дейдi әкесi балаларға кейiп.

Сөйтсе ұлдарының үлкендерi ләм дей алмай төмен қарап отырса, кенже баласы:

– Көке-ау, бұған несiне қапа болып, қынжыласыз, әуелi өлiп алсайшы, кейiннен бұл шаруаның бәрiн о гып, бұ гып, өзiмiз реттеймiз гой, – дептi саспастан.

БАЙҚАЛМЕН ҚАЙЫМ АЙТЫСТАП

Әдеттегiдей редакциядағы ұшқалаң жиын өтiп жатқан. Әркiмнен бүгiнгi күнi нендей материал, нендей запас беретiндiктерiн сұрау аяқталар тұста қасымда отырған Байқал iнiм, Байқал Байәдiлов бүйiрiмнен түртiп қалып алдыма бiр жапырақ қағаз ұсынды. Онда былай деп жазылыпты:

Заманында талайды демегесiң,
Шаттыққа төңiректi бөлегесiң.
Қырық жыл жұмыс iстеп, қажыдың ба,
Жан аға, не бересiң, не бересiң!..

Iле менде жай отырмай:
Бергенiмдi сен бала, ескермедiң,
Ревизордай шұқшиып тексермегiң.
Он минут сайын темекi шегесiңдер,
Осынша шiренетiн сен кiм едiң?! – деппiн.

Онымен тоқтайтын Байқал ма, тағы да қарап тұрмай:

Дегенмен айтысуға бата алмайсың,
Ақиқатты айтпай және жата алмайсың.
Қозы-лақтың ішіне кіріп кеткен,
Қажыған көп жұмыстан Атандайсың! – дегенінде,
өзім былай деп жауап берген екенмін:
Дүшпан болсаң, Батыраштай тасада бол,
Әйтпесе мал соятын «қасаба» бол.
Материал онсыз дағы сыймай жатыр,
Замредактор, әйтпесе, асаба бол!?

Іштей не айтпақ болғанымды сезді ме, Байқал бір
мыре етіп, қаламын үстел үстіне қоя салды.

***

Тағы бірде Байқал осы қалада тұрып жатқан екі-
үш ақсақалдың естелік-кітап шығарып беруге
көмектесуін сұрап, қайта-қайта мазалап жүргендіктерін
құлаққа естірткен. Онымен қоймай таяуда маған мына
бір шумақ өлеңдерін жолдапты.

Екі ұжымға қатар біткен көрік ең,
Сан жанрда салмақты еңбек беріп ең.
Алпыстан соң ақыл шіркін азаймақ,
Айтысуға жарайсың ба, менімен?!

Сонда оған былайша жауап қайтарған екенмін:
Алпысында ақыл қайта толысады,
Алпыс бесте қалтаң тозып, «созылады».
Алпыс түгіл жетпістегі шалдардың,
Өз қолыңнан мемуары қашан шығады?!

***

Соңғы айлардың бірінде елдегі қарындасым мен
інімнің балалары үйленіп, екі бірдей құдалықты

өткеріп, шаршаңқырап жүрген өзіме Байқал тағы да тілін шүйіріп:

Бөлке нан ғой күні-түні жегенім,
Сондықтан да будақ-будақ өлеңім.
Құдалықты өткізейін сонан соң,
Бауырсақты жейсің інім, деп едің? – деп қағазын ұсынғанда:

Өлең жазсаң нанды жеумен күн-түні,
Мешкей деген тап өзіңсін бүгінгі.
Дәметкенің бауырсақ болса жейсің ғой
Жеңген кеше ауырып қап «бүлінді», – десем, ақын інім:

Ізгілікті ізетті ұлдар көксей ме,
Ағаларға қарап іні өспей ме?
Ақиқатты айту керек жан аға,
Нан жегеннің бәрі бірдей мешкей ме? – деп сұрау салса, менде:

Мешкейсің деп айтқаным ғой, ойнап жай,
Өлер бала сөйлесе егер аңдамай.
Аңсағаның бауырсақ болса жейміз ғой,
Бұйырғанын ауыз толып таңдап-ай! – деппін.

P.S. Бұл жазғандарым кейбіреулерге ұсақ-түйек көрінгенмен екі әріптестің әзіл-қалжыңы деп түсінген жөн.

«Бұқпа!»,
17 қаңтар 2013 жыл.

«КӨРДЕ ЖАТЫП ҚЫЗҒАНБАЙМЫН БА?»

Таң ашынан тұрып, қалалық емхананың тар коридорында уәаскелік дәрігерді күтіп отырғанбыз, – деп бірде көршім өзімен шүйіркелесе қалғанда. Сондайда бұрышта бір топ әйел өздерінше дабырласып, маңайындағыларды мезі қылып, азан-қазан дуылдасып жатқан. Әлгілерің тіпті ешкімді елер емес. Олардың орынсыз айғай-шуынан ығыр болған мен шеткері жақтағы жасы әбден кекселеу тартқан әйел адамға тақау барып:

Шешей, мынадай қоғамдық жерде тәртіп сақтау керек. Әйтпесе, коридорды манадан бостан босқа басқа көтеріп, күрғақ сөзбен мындағы жұрттың мазасын шашып біттіңіздер, – деп өз базынамды айтпаймын ба?

Әй, шырағым, – деді ол, – сен менен жастау шығарсың. Әуелі мына менің жасыма жетіп ал, әңкі-гәңкі қылғанның көкесін сонда көресің. Әйтпесе, жайыңа отыр, қайта тәңіріден мені Құдай қосқан қосағымнан бұрын ала көр, балаларға масыл етпей, қолға қаратпа деп тіле,.. – деп анауым мүлдем әрі кетті.

Қаным бетіме шапшып, әбден ызаға булыққан мен де қарап тұрмай:

– Амалың нешік, ажалдан ешқайда құтыла алмасын тірі пенденің бәрі біледі. Бірақ менің келіншегім өзімнен мүшел жас кіші еді. Әгәрки ертеңгі күні анау-мынау боп кетсем, ол да жай отырмай тағы бір шалға тиіп кетсе, көрде жатып оны қызғанбаймын ба? – дедім.

Кемпір үндеген жоқ. Манағы саңғырлаған дауыс естілмейді. Менде қайтып үндеген жоқпын. Сонымен тарастық.

ГҮРІЛДЕП, ДІРІЛДЕП

Анада әлдебір шаруамен Құдашқа, ақын ініміз Құдайберлі Мырзабекке телефон шалмаймын ба?! Зың-зың!.. Арғы жақтан үн жоқ. Әйтеуір бір заматта Құдашым телефонды көтерді-ау!..

– Аллоу, бұ кім? – дейді ақырын сыбырлап. Оның несіне бұлай істеп тұрғанында шаруам қанша:

– Құдайберлі қарғам, бәленше-түгенше дейтіннің тұрағын білесің бе? – дедім салған бетте. Әйтпесе, телефон нөмірін айтсаң?

Анау тағы үнсіз қалды. Өлден уақытта барып:

– Бізде жиын өтіп жатыр еді, кейінірек хабарлассақ қайтеді? Даусы еміс-еміс дірілдеп шығады.

– Жарайды, – деппін, – жайшылықта гүрілдеп сөйлеуші едің, енді қазір дірілдеп сөйлейтін болыпсың ғой...

«АҒАРҒАНЫҢНАН КӨРІНІП ТҰР»

Ойымда ештеңе жоқ, орталық моншадан шыққан қалпыммен үйге беттеп келе жатқам. Кенет қарсы алдымнан Микола есімді таныс ағайым кездесе кетті. Ол бір кездері Президентіміздің өзімен бірге оқығам деп, бөсіңкіреп, мақтан етіп жүретін.

Әлгінің жасы үлкендеу екендігін ескеріп, «Ассалаумағалейкум, ағасы!» деп алғашқы болып

сәлем бердім, ол да қалбалақтап, қолымды қысып жатыр.

– Қайдан келе жатырсың? – деді кенет ол маған тессіле қарап. – Қолындағы түйіншегің не?

«Андамай сөйлеген ауырмай өледі» деген ғой.

– Жаңа ғана моншадан шықтым,.. деп көңілімде ештеңе жоқ, тершіп кеткен маңдайымды қайта-қайта сүртіп қойдым.

– Е. бәсе, бұрынғы түрің емес, әжептәуір ағарған сияқтысың. Жә, неде болса шипа болсын, – деп әлгім аксия күліп қарап тұр.

Мен үндеген жоқпын. Шынымды айтсам, Миколаның да түрі оңып тұрғаны шамалы. Нағыз шойпаң қараның өзі. Соған қарамастан келекелеген сорты мынау. Не дерің бар мұндайға...

«БІР КӨЗ ЖЕТЕДІ»

Жәкең – аңқаулау адам. Бірде өзімен жасты ауылдас замандасына кездескенде:

– Соңғы кезде жиі ауырыңқырайтын болдым. Жүрегі түскір, ол мазалап қояды. Өмірі аурухана дейтінді білмейтін басым, жуырда екі көзіме бірдей «кагаракта» деген пәле жабысқан соң ота жасатып шықтым. Енді сол екі көздің біреуі мүлдем көрмей қалды, – деп мұңын шаға бастайды.

Сонда антұрған әлгі замандасы оған:

– Құрдас-ау, ерте күннен емделгенің өзіңе жақсы. Бұрынғылар «ауырып тұрдың, аунап тұрдың» деген ғой. Әйтсе де көңіліңе келмесін бір басқа бір көзде жетеді емес пе, – деп оны жұбатқан болады.

ФАМИЛИЯҢДЫ СЫЗЫП ТАСТАЙМЫН

Әдеттегі дағдымен қалалық моншаға барғам. Билет алған соң ішке кіріп, шешіне бастағам. Кенет сол жағымнан:

– Сәке, ассалаумағалейкум, – деген дауысқа жалт қарасам, Әлтай екен. Амандық-саулық сұрасқан соң әлгім:

– Кеше Нұрекеннің баласының үйлену тойы болды, – деді тағы да әңгімеге тартып. Бүкіл Даңқой елінің азаматтары гулетті-ау бір. Айтпақшы, Сәке, сіз де сол елден емеспісіз. Сізді неге шақырмаған, – деп анау өзеуреп қояр емес.

– Қайдам, – дедім селқостау жауап қайтарып, көп қатынаспаған соң ескермеген шығар. Оның үстіне қолымда еш билік жоқ мен сияқты зейнеткерді олар қайтсін. Қазір сөйлер сөзде, отырар төрде қалталылардыкі гой...

Сонымен әңгіме бітті. Бірде ойда-жоқта көшеде сол Нұрекенді жолықтырдым. Ананы-мынаны түгесіскен соң:

– Әй, Нұреке, – дедім, балаң үйленген екен. Қайырлы болсын, жастар бақытты болсын. Өйтсе де бәз біреулер анау бәленше, мынау түгеншеге шейін тойына барғанда сені неге шақырмаған деп кекетіп, сықатып жатыр. Расында менде тоқалдан туған жоқпын гой, бір елден емес пе едік, тойыңа шақыра салсаң, қайтер еді? – дедім іштегіні жасырмай, өкпемді білдіріп. Сондағы ана мәжнүннің сылтауратқан түрі:

– Ой, Сәке, өкпелеуің орынды. Бірақ шақырмақ кісі көп болып, орын тарлық еткен соқ списоктегі фамилияңды сызып тастағам. Оған айып етпе?..

– Е, жарайды, – деппін теріме сыймай, көккөзділер айтыпқышы: «И на нашей улице будет праздник» демекші, бізде де той болар, бізде де қызық болар, сонда әлгінде өзің дәттеткендей менде сенің фамилияңды тізімге алғашқылардың бірі ғып жазып, артынан «кісі көп болды, орын жетіңкіремеді» деп сызып тастармын, – дедім. Анау үндеген жоқ. Сол үндемеген қалпымен әрі асты.

СЕКСЕНГЕ КЕЛГЕНДЕ СЕКІРІП

Рүстем ағайды бәріміз сыйлаймыз. Рүстем ағай деп отырғаным – қырық жыл бойы осы «Көкшетау» газетінде тапжылмастан қызмет істеп, (ара-арасында газет жабылып қалмағанда болмаса) отыз-қырық жыл, кемегі партия дәуірінде редакцияның партбюро хатшысы, білдей бір бөлім бастығы болған Рүстем Габбасұлы Бермағамбетов. Өзгелер оны – мұны ішкі тәртіпті бұзып қойып (әріптестерімнің кейбіреулерін алғам) бюро мәжілісінде немесе партия жиналысында шалқыға түсіп, сыналып, мінеліп, кемшілігі бетіне басылып жатқанда құдай сақтап, әйтеуір өз басым ондайдан дін аман болатынмын.

Бірақ, бірақ деймін, бақыр басты пенде емеспіз бе, сондай-мұндай «тәртібі қаралғандардың» кейбіреулері артынан басқа жұмысқа ауысып кетіп, ертеректеу, яғни меншілсіз дүниеден өткендерін де білетінбіз. Сонда өзіміз сияқты бәз біреулердің қарғысына қалып немесе

болмашыдан өкпе-наз айтқызып, осыншама уақыт бұл кісілер қалайша партбюро хатшысы боп істеген деп таң-тамаша қалатынбыз.

Бірде суық тиді ме, әлде жүйке тозғаннан қан қысымымыз көтерілді ме, қызмет орнымда басым зенгіп әрі-сәрі күйде отыр едім, тарпаң басып кабинетке Рекен, Рүстем ағай кіріп келді. Жалбалақтап амандасып жатырмыз.

– Жәми скеуміз (жеңгейді айтады) қазір Бурабайдамыз ғой. Сонда үйіміз бар. Жаз бойы үй қасында оны-мұны өсіріп, жеміс-жидек, соларды ермек етеміз. Мында үйді байқастауға, әрі пенсиямды алып кетуге келгенмін. Ал, енді өздеріңнің хал-жағдайларың қалай? – деді сұрақты төтесінен қойып.

– Өзіміздің халымызды көріп отырсыз ғой. Ауырыңқыраймыз. Жас алпыстан асқан соң сырқат деген ілгешектей береді екен, – десек:

– Өй, қойындар ондайды. – Ұсақ-түйек ауруды елемеу керек. Сексенге келген мына мен лақша ойнақтап секіріп жүргенде балам сықылды сендерге не жорық! – демесі бар ма о кісінің.

ТҮСЕ БАСТАСАҢ САБАЙДЫ

Қызылтулық әріптесіміз Сағидолла Икенов бірде Дәуренбек Шөрентаев екеуміздің отбасымызды қыстық омыртқаға шақырған. Онда жастау кезіміз. Лепіріп тұрған шағымыз. Сөйтсе де бір себеппен біз бара алмайтын болдық та, Дәуренбек пен Балжан жолға жинала бастаған. Содан Дәукең отырып:

– Секе, мен осы жасыма дейін Қызылту жақта (қазіргі Уәлиханов ауданы) болып көрмеген едім.

«Бурабай-Омбы» бағытындағы жолаушылар поезі осыдан қай уақытта жүріп, қай уақытта со жаққа жетеді, – демесі бар ма?! Мен де қуақыланып:

– Ойбай, Қызылтуға баруын барасың-ау, бірақ сак болмайсың, кештетіп жеткен поездан түсер түспесінде ондағы көше кезген жуликтер қалтаңды қағып, өзінді соя бастайды, – дедім. Анауым үнсіз қалған.

Ертеңінде жұмыс кабинетімде отыр едім, телефон шыр ете қалды. Сағидолла екен.

– Бу, Сәке, мұның қалай?! Өзің қонаққа шақырсам келмейсің. Ал, келем деген кісілерді «поездан түсе бистасаң сабайды» деп қорқытып-үркітесің. Әлгінде тана Дәукең телефон шалып: «Секең солай-солай дейді, іренжімесен бізде бармай-ақ қойсақ қайтеді?» деп тұр.

Мен шыдай алмай күліп жіберген едім. Сол едәуір уақыт хабарласпай кеткен Сағидолла таяуда редакцияға соққан. Баяғыдай емес, өңі жүдеу. «(Әдісіңе келіп ойнап-күліп жүретін жолдасым – Гүлжаннан осыдан екі-үш жыл бұрын айрылғам, – деп қояды. Ана жылғы ауырғаннан кейін қазір ептеп жұмыс істеген боп жүрмін. Балалар ержетті. Бірақ кей-кейде сендерді еске алып, сендермен өткізген күндерімді сағынып, осы жаққа аңсарым ауады да тұрады. Ал, Дәукеңнің сондағы айтқаны әлі есімнен кетпейді», – деп кеңк-кеңк күлген болатын.

Менде сол бір оқиға кештеу болса да есіме қайта түсіп, қолыма қалам алған едім. Әлде сабаса сабасын, елді қымбатшылық жайлап, бір құрсақ боп жүрген осынау жүдеушілік шақта сол Қызылту жаққа барып қайтсақ па екен, ә?!

ДАЧАСЫ ДА, САШАСЫ ДА!..

Сол Сагидолла ертеректе тағы бірде біздікіне келген. Қасында келіншегі Гүлжан бар. Білдей бір райбыткомбинаттың бухгалтері. Мәуен екеуі әйтеуір қашан кездесе де ас үйде шүйіркелесіп жатады. Шаруалары бітпеген соң екеуі осында қонбақшы болған.

Содан кешкілік жұмыстан келген соң шәйпәйімізді ішіп алып, құрысқан-тырысқанды тарқатқаннан кейін:

– Әлі күн ерте ғой. Бүгін айтпақшы қаланың сыртындағы дачаға барып, оны мұны ағаш, жеміс-жидекке су құю керек еді. Машина үйдің жанында, барып қайтсақ қайтеді? – дедім Сагидоллага.

Езуінде темекі, алдында ақаңнан екі-үш рюмка тастап алған Сагидоллам:

– Жарайды, – деп келісе кетті.

Қазіргі су жаңа «Жигулиге» отыра сап, тарттық. Саяжайға барған соң оны-мұныны түрткілеп, анағанмынаған су құйған боп, біраз шаруа тындырдық.

Қой, кештетіп кетті, үйге қайтайық десек, қырсыққанда машинамыз от алсайшы. Кілтті бұрап, газды олай да басам, былай да басам, былқ етер емес тіпті. Енді сасайық дедік. Свечасын да қайта-қайта қарап, ауыстырған болдық. Майын да тексердік. Машина орнынан қозғалар емес. «Қылсаң қылатыныңды қыл» дегендей, от алмайды. Тіпті, жан теріміз шықты. Сонда әбден шаршап, ыза болған мен:

– Бүйткен дачасы да, Сашасы да құрысын, – деппін. Сол бір өткен шақты еске түсіріп, Сагидолла осы жолғы келгенінде өзімізді тағы да күлдіріп еді.

САУАЛЫНА – ЖАУАБЫ

Бірде әлденендей шаруамен облыстық телестудиядағы Байқал інімізге, Байқал Байәділовке телефон шалдым. Обалы нешік, басқа бастықсымақтардай емес, тубканы әуелі хатшы қыздың орнына Байқалдың өзі көтерді.

Оның қазіргі портфель ұстаған дәу бастықтардың бірі екендігін білсем де, жасының өзімнен едәуір кіші екендігін ескеріп, «Амансың ба?», «Сәлемет пе?» мұсылманшылық жолмен «Ассалаумағалейкум!» деудің орнына намысыма басып:

– Сәлем бердік! – дедім. Анауың да тілі мірдің отындай, қушыкештің бірі ғой, кідірместен:

– Сәлем алдық, – деп жауап қайтарды.

– Әй, жасы кіші інім емессің бе, өзіндей бастық болмасам да, үлкендігімді ескеріп сен неге «Ассалаумағалейкум ағасы!» – деп сәлем бермейсің десем, анау тағы да саспастан:

– Ағасы, үлкеннің сәлемі қалай, інісінің жауабы солай, – деп қарап тұр.

«КЕЛІП БІР ҚУАНТСаң, КЕТІП БІР ҚУАНТ»

Таяуда редакциядағы біз отырған бөлмеге көптен кездеспеген, көптен жүздеспеген екі тілде бірдей жаза білетін журналист ініміз Тоқтар Баймағанбетов кіріп келді. Өңі жүдеңкі болса да, өзі көңілділеу. Көңілділеу дейтінім, исін сезбесем де, ақаңнан жұтып алғандығы байқалады. Жазып отырған жазуымызды тастап, жасы кіші екендігіне қарамай өзімізбен қатарлас еңбек еткен

әріптесіміз ретінде амандық-саулық сұрасып, шүйіркелесіп, әңгімелесіп жатырмыз.

– Роза қалай (жолдасы, бұрынғы әріптесіміз), балашағаң есейген шығар ендігі, – деп қоямыз араарасында. – Қазір өзің бізден кеткелі қайдасың, қайда қызмет істейсің? – дейміз тағы да.

«Еһе!» деп бір жөткірініп алған Тоқаң әңгіме тиегін ағытсын-ай келіп содан.

– Е, журналист ағайынға жұмыс шот боп па, Алматыда да, Астанада да қызметке шақырғандар жетерлік. – Арасында келіншек, бала-шаға дегендей, сонда болгасын Түркістанға да барып қайтып жүрмін. Ал, енді Түркістанды айтсақ, қазақтың екінші Меккесі екендігін өздеріңіз де білесіздер ғой, онда да жұмыс артып жығылады. Бірақ кей-кейде аңсарым ауғандықтан ба, ел жаққа келгім келеді де тұрады.

Тоқаң әлі сөйлеп отыр. Аузы аузына жұғар емес, тіпті. Ара арасында компьютер басып отырған келіншектерге де кырындап қояды. Бірін апа дейді, бірін тәте дейді, әйтеуір бәріне де үлгеруде.

Жазып отырғаным нөмірдің материалы болғандықтан енді «әңгімешіл» Тоқтардан мезі болуға, одан тезірек құтылудың жолын іздестіруге айналдық. Соны сезді ме, біраздан соң өзі де:

– Сәке, Сіздің мінезіңізді білемін ғой, айтуға бата алмай отырсаңыз да, «Тоқтар, келіп бір қуанттың, енді кетіп бір қуант! – дегіңіз келіп отыр-ау шамасы, олай болса орнымнан жылжиын ендеше», – деп келесі бөлмеге қарай шыға жөнелмесі бар ма?!

ҚОЛДАУШЫҢ, ҚОРҒАУШЫҢ БОЛМАСА

Анада елдің бәріне «Қазақстан Конституциясына – 10 жыл», «Тыңға – 50 жыл», Тәуелсіздігіміздің мерекелік медальдарын қошеметтеп, жапатармағай тпшырып жатты ғой. Оның алдында қаладағы мекемелердің бірінде қызмет істейтін үш адам қатарынан жыл ішінде «Мәдениет қайраткері» атағын да иеленген. Содан біздің қала, біздің облыс бойынша мұрағатталғандардың тізімі жарияланған газет нөмірін қыран, оқып отырсам, өзіме таныс, өзімнен екі-үш-ак жпс үлкен жігіттің фамилиясы көзіме ұшырай кетті.

– Тыңның мерекелік медалімен наградтала-
тышындай сенің қай еңбегің сіңіп еді? Сол уақытта
скеуміз де қателеспесем, мектеп жасындағы балалар
емес пе едік, – деймін ғой оған.

– Е, біз тап сол уақытта каникул кезінде
сенокосилкада істедік қой, – дейді анауым саспай.

– Сенокосилкада мен де істегем. Бірақ бізге медаль
тпшен жоқ қой.

– Е, – дейді анауым танауын сипап, – менікіндей
әкейің сол тұста колхоз басқармасы болса, әйелін
кәзіргідей заманда әкіматта қызмет істесе сен қайтер
елің. Әгәркі қолдаушың, қорғаушың болмаса қарағым,
сен құдайыңа барып шағымдан, дәнеңе де шықпайды...

АТЫҢ КІМ ЕДІ?

Күн күрт жылынып кеткесін қысқы соғым еті жіби
бастағандықтан ба, кейінгі уақытта жапатармағай
омыртқаға шақыру бәсекесі басталып кетті. Содан

келесі кезекте қаладан шеткеріректеу коттедж үйлердің бірінде тұратын ежелгі жолдасым Кәтештің дастарханында тағы бас қостық. Әрі-беріден соң ортаға үйеме табақ ас та келді. Жылы жұмсақты ағаш сапты бәкімен төрдегі Жәпіш турауға кіріскен кезде үй иесі де рюмкаларға арақтан құя бастады.

Әуелгі дағдымен сонан дейсің, тост айту, тілек айту кезегі де келіп жетті. Анау да, мынау да бірінен бірі қалыспай, сөздің майын ағызып сөйлеп жатыр, сөйлеп жатыр. Келіншегінің одырая қарап, бүйірінен түртпектегеніне қарамастан алдында Кәтештің де әр тостың арасында қырлы стақанның түбіне ақаңнан құйып алып, өңешінен өткізіп жатқанын байқап қалғам. Кенет, келесі тостың бірінде ол маған көзілдірігімен сүзіле қарап:

– А-ал ағайындар, ендігі сөзді мына орталарыңызда отырған өзімнің жан жолдасым, әрі туысымдай боп кеткен замандасым,.. – деп бастап, өзінен-өзі кенет кекеш жандай тұтығып, үндей алмай барып қалып барып, әлден уақытта маған кезеп қолын сілтеп:

– Туһ, аузыма түспей қалды ғой құрғыр, бәлен жыл араласып-құраласып, жолдас боп жүріп, атың есіме түспей тұрғаны, атың кім еді осы? – демесі бар ма? Ішкен жанмен бәлен деп тәжікелесіп жатасың ба, оның жағдайын іштей сезген біз де жапатармағай ду күлдік. Тегі өзінің әлгіндей ретсіз қылығынан ұялды ма немене, Кәтешім де қызарактап, теріс бұрылып, үн-түнсіз ас үй жаққа шыға жөнелді.

ХАЛДЕН БҰРЫН...

Қолы боста ара-тұра редакциядағы жігіттерге соғып, оны-мұны әзілдесіп-қалжындасып әңгіме айтып, бір күлдірмесе ішкені ас болмайтын көкінестаулық әнші-сазгер Тыныштық ағамыз, Тыныштық Шаменов ұзақ уақыт жолсапарда жүріп мұндағыларға көрінбей кетсе керек. Содан күндердің күнінде көшеде Тәкең қазіргі күнде «Арқа ажары» нәсітінде қызмет істейтін таныс журналистпен жолығыса кетеді. Екеуі шүйіркелесіп, аз-мұз тұрғаннан кейін қозтаныс інісі:

Ағасы, көптен көзге түспедіңіз ғой, қайда тұрып, қайдан жүрсіз?

Е, не дерің бар, жер мен көктің арасында, – дейді Тәкең де қуақыланып. Өздеріңнің хал-жағдайларың қалай?..

– Халымыз жаман емес. Бірақ Тәке, айыпқа бұйырмаңыз, темекіңіз бар ма?

Озі ғұмырында шылым шекпейтін, арақты аузына тартып алмайтын Тыныштық ағамыз: «Темекі шегетінің бар, алдымен халден бұрын соны сұрамайсың ба?» деп қолын сілтеп, әрі бұрылып жүре беріпті.

«ҚАЙДА БАРСАҢ, ДАҢҚОЙ?»

Отыз жылдай орталықтағы гимараттардың бірінде отырып, жұмыс істеп үйреніп алсақ та нарықтың қыспағымен біздің «Көкшетау» газетінің редакциясы қазіргі Әуезов көшесінің бойындағы қалалық

коммуналдық шаруашылық үйіне қоныс аударатын болдық. Бірде күнделікті қарбалас жұмыспен абыр-сабыр жүргенімізде осында «Иә, жігіттер, қоныстарың қайырлы болсын!» деп қасында екі-үш адам бар манағы Тыныштық ағамыз келді.

Амандық-саулықтан соң ол:

– Иә, жаңа жерге үйренісіп жатсыздар ма? Бұрынғы орындарыңыз орталық еді. Қайтесіңдер, басқа түскен соң көнесіздер де! – деп жұбатқан болады өзінше. Әрі-беріден кейін қайта:

– Мына үйде Сіздерден басқа тағы қандай офис-мекеме бар, кімдер отырады? – деді қазбалап. Оның не оймен айтқанын іштей сезген мен:

– Төкең екеуміздің бір ауылдан екенімізді білесіз ғой. Оның үстіне екеуміздің де атамыз – Даңқой. Ал, мұнда бізден басқа горкомхоздың бастығы – Алтай Әкімов деген жігіт бар. Ол аз десеніз жаңада құрылған қалалық әкімдік жанындағы ауылшаруашылығы бөлімінің бастығы Сейілхан Әубәкіров те мына тұрған Ортактікі. Екеуінің түбі де – Даңқой дегенімде, Төкең:

– Әйтеуір тіл-көзден сақтасын құдайым, қаладағы қай мекемеге барсаң да бәрінде Даңқой, – деп сылқ-сылқ күлген еді.

«ЧЕРНАЯ КАССА»

Уақытылы тендер деген бәленнен өте алмай, екі-үш айлық жалақымыз қолға тигелі жатқанда мындағы қыз-келіншектер:

– Давай, баяғыдай «черная касса» ойнайық, әйтеуір мол ақшаға қарқ боламыз ғой, – демесі бар ма?!

Мұны қасымда отырған Кенжекеңе де, жасы үлкен Кенжетай Ғазизовке айтып едім:

– Ойбай, ол пәленді қой. Ертеректе осындағылар болмаған соң «черная касса» ойнап, тура ақша алған күні шешем қайтыс боп кеткен, – деген көзі жынылықтап. Содан бері «черная касса» десе, бетін аулақ қылсын, менің де жүрегім өз-өзінен өрекіп, шым еге қалатыны бар.

«КОХАННЫЙДЫҢ ПАПКАСЫ ЕДІ»

Тырнақалды тұңғыш екі кітабым жарыққа шығып, шырғамен қоңылмен со кездегі кәсіподақтары Көкшетау облыстық кеңесінің гимаратына бармаймын ба? Кибинетте өзіме таныс Маркс Шаяхметов, Ертарғын Кенжетарин және үшіншісін ұмыттым, тағы біреу отыр екен. Қол беріп, амандасып жатырмын. Әлде мезетте Миркс ағай:

– Сайлау қарағым, жәй жүрсің бе? Үй-іші, балашағи аман ба? – деді өзіме сұраулы кейіппен.

Жұмыс аяғы болған соң, әрі үйге кетіп бара жатып Сіздерге жаңа шыққан кітабымды көрсетейін деген ниетпен соғып едім, – дедім сөзімнің соңын жұғып қалып.

– Е, қайырлы болсын! «Құрғақ қасық ауыз жыртады» деген, енді жәй тұрмай оның байгазысын беру керек қой, – деді осы арада Ертарғын да әңгімемізге араласып.

– Берсек берейік, – деді Маркс ағамыз да қиналақтап, – бірақ соңғы айдың жалақысы қолымызға

тимер еді, қалтамыз бос, енді не тарту етсек екен?
Сонсоң ойына әлдене түскендей:

– Журналист адамға папка да қажет қой. Менде біраз папка жинақталып қалып еді, соның ішінен ұнағанын таңдап алсаң қайтеді? – деп столының суыrmасын ашты да, мынау тәуірі марқұм Леонид Георгиевич Коханныйдың папкасы еді, ұнаса ал, – деп өзіме ұсына берді. Коханный дегені – бұған дейін Красноармеец аупарткомының бірінші хатшысы, жасы ұлғайған соң ауылшаруашылығы қызметкерлері кәсіподағы облыстық кеңесінің төрағасы болып қызмет істеген, таяуда ғана дүниеден өткен адам екендігін білетін мен:

– Кешіріңіз, өлген Коханный түгілі кейбір тірі пенделердің өзінен жиреніп, сескенетін Сәкен мұндайды алмайды, – деп сыртқа шыға жөнелген едім.

БАЛҚИЯЛАРМЕН, БАЛШЕКЕРЛЕРМЕН...

Шиябиден марқұм, әріптес ағамыз Шиябиден Қойшыбаев тапалтақ келген, ойнақы мінезді, күлегеш жігіт еді. Түбі – қызылтулық. Ол уақытта біздің жастау келіміз, қулық-сұмдық дегенінді білмейміз, тек берілген тапсырманы орындауға тырысатынбыз. Бөлім бастығы – қазіргі Баян Таласұлы Нұрпейісов. Жеке отырады. Қалған үш тілші – келесі бөлмедеміз. Содан санап тілі таңертеңгі он-онбірге жете бере Шиякең:

– Ой, жұмыс қайда қашады дейсің. Түнде қыздармен сәуір қыдырыстап қалып едім. Шегім шұрқырап кетті тіпті. Жүріндер, мына іргедегі базарға барып, көшпенінен жеп қайтайық, – дейді. Сырасы болса, тиелік. Онда газет редакциясы қазіргі Әуезов көшесінде, ол базар іргеде тиіп тұр. Кенжекең де, Кенжетай Ғазизов те, мен де бір-бірімізге қараймыз. Кет әрі емеспіз, бірақ артық-ауыс тиын-тебен жоқ. Үндемейміз.

Жүріндер, ақшасын мен төлеймін, – дейді Шиякең тағы ойымызды сезгендей.

Баякең іздеп қалса, не істейміз, – деп Кенжекең қыбыжықтап, қипалақтай бастаса:

Жауабын мен берем, – дейді әлгіміз. – Қорықпаңдар, дәретханаға шықтық деп сылтау айтамыз.

Қарнымыз тояттап, әрі-беріден соң орнымызға қайтып келеміз. Түк білмегендей, түк сезбегендей Баякең де кіріп-шығып, әлденелерді сұрастырғандай боламыз. Ол кісінің алдында запас материал деген үйіліп жатады. Содан бас алмайды.

Түс қайта жұмыс күні аяқтала бере Шиякеніміз тағы манағы әніне басады.

– Әй, жігіттер, сендер жұмыс істеген боп отыра беріңдер. – Мен қыздармен, Балқиялармен келісіп қойып едім. Солармен киноға барам. Бастық іздесе, осында дей салыңдар. Келгесін, жауабын өзім берем, – деп сып етіп, сыртқа шығып кететін. Сол кеткеннен мол кетеді.

Анда барам, мында барам, ана жұмысты тындырам, мына жұмысты істеймін, – деп бірер сағатқа сұранып кетіп, екі-үш күндеп қарасынын көрсетпейтін өзімізбен қатар қызмет істеп жүрген қазіргі жігіттердің қылығына налығанда кей-кейде менің есіме баяғы Шиябиден марқұм, Шиябиден Қойшыбаев түседі. Сонда деймін бұларын да Балқиялармен, не Балшекерлермен шүйіркелесіп, жүздесіп жүр ме, жүздеспей жүр ме?!

САҒАН ЕМЕС, МАҒАН ШЫҒАР

Тәкеңнің бір әдеті қалжырай бастаса немесе ақана тойып алса оң жақ көзін әлсін-әлі жыпылықтатып қыса беретін.

Бірде көршісі Мәден немересінің пішпе тойына шақырып бұлар ұзақ отырысып қалады. Ет желініп, шай ішер алдында әйелдер жағы қалта бөлісіп жатқанда еркек атаулы ауыз үйге шығып, қарт ойнауға кіріседі.

Әлден уақытта қолы жүрмей, қарттан да қалжырай бастаған соң Мәден келіншегіне дауыстап:

– Әй, бар болса бір шөлмек арақ пен тіске басар әкел, – дейді. – Әйтпесе, мыналар маужырай бастаған стаңйлы.

Мұның сөзін екі етпей келіншегінің жұмсауымен бадызы келіп, шкафтан алған арағы мен тамағын ұсынады.

Үн-уыздай, екі бетінен қаны тамған жас қызға Тәкең де сүзіле қарап қалады. Қас қылғандай көзі де қайта-қайта жыпылықтап кетеді.

Тамақ құрғатарды бұлар бір емес, бірнеше мәрте жинастырады. Төрде отырған Тәкеңнің қайта-қайта көз қысып, қайта-қайта сүзіле қарағанынан қымсынған Мәдениің балдызы әбден мезі болған соң ендігі ретте ашсына:

Тәтеғай, ана жаққа енді қайтып бармаймын, анау шәлі маған қарап қайта-қайта көзін қыса береді, – дейді төмен қарап. Сіндісінің әлде неден сезіктеніп, жоққа болып қуыстанғанына ыза боп кеткен апасы:

Әй, қаншық сол, е қаншық, әкеңдей адам саған көзін қысушы ма еді, мүмкін саған емес маған қысқан шағар, – депті саспастан.

ҮШ АҒАШ ТА ЖЕТЕДІ

Сонау бір кеңшілік заманда қазіргі «Көкше-туымыз» аптасына 5 рет шығатын. Бірақ ТАСС-тікі бар, ҚИТАП-тікі бар, оның үстіне әрісі Мәскеу, Алматыдан белгілікті қаламгерлердің өздеріне дейін повесть пе, роман ба, әйтеуір үзінділерінен бұрқыратып жіберіп жататын. Сондағысы, әйтеуір ол кезде шыққан материалға гонорар қойылады. Одан-бұдан қарпып алып

калу. Оның үстіне редакторымыз да солар басқаратын газет-журналдарға өз жазғандарын жібереді. Сөйтіп, өзара «квит» болады ақырында. Ал, мындағы жеті-сегіз бөлімде істейтіндердің бәрі – олар да «мен атайын, сен тұрлар». Қысқасы не керек, секретариаттың папкасында залас дегенің, материал дегенің үйіліп жататын. Тіпті, штаттағы қызметкерлердің жазған мақалалары, тағы басқалары едәуір кешігіндіреп барып, онда да планерка сайын айғайласып-ұйғайласып әрең жарық көретін. Ол аз дегендей, сондай күндердің бірінде лауазымды қызметте жүрген «жазғыштардың» біреуі «менің берген материалым неге уақытысында шықпайды» деп мындағыларға қайта-қайта шағым жасамай ма? Сонда газеттің жауапты хатшысы Өкең, кәдімгі мына Бұхарбаев:

– Әй, шырағым, анаусы бар, мынауы бар, оның үстіне Егіндіағаштан Маман мен Жұмабай, Қарағаштан үш бірдей Даңқой ол бар, (Төлеген, Жабал, үшеуімізді айтады), Ортағаштан – Дәуренбек пен Ойрат, солардың жазғанын сыйғыза алмай жатқанда, сенікі не жорық, сол үш ағаштікі де жетіп берер, – депті анаған.

АЮДАЙ АҚЫРҒАН

Ыстық парына (бу) шабынып шыққаннан кейін моншаның атшаптырым болмаса да, дағарадай шешініп-кинетін залында жайбарақат отырғанбыз. Кенет ішке өз әріптестерім – Сәкен аға (Әубәкіров) мен облыстық «Арқа ажары» газетінің бұрынғы фототілшісі Советбек Мағзұмов кіріп, бізді көрсе де көрмегенсіді ме, әйтеуір әй-шүй жоқ шкафқа киімдерін

ініп, шешіне бастады. Осы кезде қасымда отырған Мырзағали ағай, Көшекбаев маған бажырая қарап:

– Ой, мыналардың көздерін шел басқан ба, немене, тілгі адам құсап амандасуды да білмейді. – Әлде моншада амандасуға болмай ма? – деді іренішті келінінен.

– Туһ, ағасы-ай, – дедім сонда мен оның көңілін шашусыратып, – ерте күндегідей, Арықбалықтағыдай райисполкомның председателі болсаңыз немесе Чистопольдағыдай аупарткомның хатшысы болсаңыз, шашуңызға келіп, құрақ ұшып сәлем берер еді. Әлі күнге ірінің де аузын іреп, кішінің де балтырынан қышып жүрген аюдай ақырған маған сәлем бермей тұрғанда қолыңызда еш билігіңіз жоқ зейнеткер сізді келіседі бұлар? – дегенімде Мырзағали аға:

Сәлемдері өздеріне, өлтірдің інішек, өлтірдің, – деп шек-сілесі қата күлгені бар.

АЛЛЕРГИЯМ ҰСТАЙДЫ

Тәкең бір қағары бар, қуақылау жігіт болатын. Жұмысында да ынталы. Әйткенмен бойындағы бір кемшілігі інімдікті тәуір көретін. Ал, арақ жүрген жерде достарының да көп болатындығы белгілі ғой. Бірде жолдастарымен дөйіңкіреп жіберіп, Тәкең тосқыннен тұра алмай жатса керек. Әйелі көрпесін жұлмалап, қайта-қайта:

– Ой, таң атқалы қашан, жұмысыңа бармайсың ба? дейді мазалап. Сонда анау бір көзін сығырайтып шығып:

– Қой дедім ғой саған. Түндегілерді көрсем аллергиям ұстайды, – деп қайта аунап түсіпті.

ІШПЕГЕНДЕ БЫЛАЙ АЙТАСЫҢ

Әйелдер мерекесі күні екен. Шағын топ тағы жинала қалыпты. Стол үсті тағамның түр-түріне сыңсып тұрғанмен, «ащы судан» дәнеңе көрінбейді. Содан отырған жұрт Тәкен:

– Сен «Жұлдызым» әнін жақсы айтады дейді ғой. Кәне, мына әпке-қарындастарыңның мерекесі құрметіне де бір шырқатып жіберші, – деседі қолқалап. Тәкең қыңқ демейді.

– Мен ішкенде ғана айтушы едім. Ішпесем дауысым шықпайды, – дейді сылтауратып.

– Әй, ішкені несі? – дейді отырғандар болмай. Әрі-бері қоймаған соң Тәкең әнді бастай жөнелді. Қайырмасына келгенде, тіпті өңешін жырта шырқатады дерсің. Сонда төр басында отырған Байекең:

– Әй, әй, мынауың, тіпті керемет қой, ішпегенде былай айтады, ішсе қайтер еді? – депті басын шайқап.

ҚЫСТЫГҮНІ ТҮГІЛІ

Ана бір жылдары саяжайлық жер алу, тышқак лағың жоқ бола тұрып қарызданып-қауғаланып астыңа жеңіл машина міну «ауруға» айналды емес пе. Жұртқа еліктеп біріміз «Жигули», екіншіміз «Москвич» сатып алғанбыз. Бірақ техникадан түк хабарымыз жоқ бізге машинаға от алдырып, сәл-пәл босаса бір гайкасын бұраудың өзі мұң еді.

Содан күндердің күнінде жұмыс арасында отырып, әңгіме соқпаймыз ба? Бәрін айтып-айтып таусып келіп, ендігі мезетте машина, шоферлық тақырыбына ауыстық. Өз басым қыстай гаражға бармағанымды, қар кетіп, күн жылынған соң ғана

сейін ашқанымды, әйтеуір аккумулятор жаңа болғасын ол, машинаның тез от алғанын сөз етіп мақтанбаймын ы? Сонда қасымда тұрған замандасым Бекең:

- Біздің «Москвич» қыстыгүні түгілі жаздың қайнап тұрған ыстығында да әке десең от алмайды, – деп шек-шесімді қатырғаны бар еді. Тегінде біздің универ-ситеттің шоферлық тәжірибемізді осыдан-ақ біле бер.

МАҚТА МЕЙЛІ, МАҚТАМА МЕЙЛІ

Шортан ауданында меншікті тілшіміз Сәмең өмістерлік жасына толып, соны шағын топпен атап өтсек болдық. Сол уақыттағы жерком төрағасы Кенжекең:

Ал, жігіттер, жұмыс аяғында тарап кетпендер, Сәмеңді құттықтайық, – деді. Сағат тілі алтыдан аса бөре жинала қалдық. Бар-жоғы жеті-сегіз адамбыз. Ылқаймын, Сәмең үлкен қара сумкасына салып, аздап текен ет, бауырсақ, тіске басар тағы оны-мұнысын әкелінгі. Төрт-бес шыны арағы тағы бар екен. Содан кіншірім той басталды да кетті. Анау да, мынау да сөз сөйлеп жатыр. Шөлмектердің де екі-үшеуі босап қалды. Кезек Кенжекеңе де жетті.

Біздің Сәмең еңбек жолын республикалық аға өмістерден бастаған. Қарагандының, Ақмоланың облыстық газеттерінде де істеген. Талай награда, мұрағат атағы да бар, – деп көсіліп, шешіліп келе жатқанда «той иесі»:

- Ой,әй, Кенжеке, сен мақта мейлі, мақтама мейлі, енді соңғы шыны ғана қалды, – демесі бар ма. Отырғандардан әлдекім мырс ете түсті. Кенжекең де сөзін доғарып сап тиылды.

«ӘКЕМ ӨЛІП, ОҢДЫ БОЛДЫ»

Бірде қалада тұратын Арап ағаймен жолыққанымызда:

– Анда-мында баруға қол қысқа, биылғы жылды репрессия уақытысында қуғын-сүргінді көргендерді еске алу жылы деп жатыр ғой. Зарап ағай, Зарап Темірбеков туралы тағы бір естелік жазып беріңізші, – деп қолқалағанымыз бар еді.

– Әй, қойындаршы, – деген болатын ағамыз сонда кеңкілдеп күліп, баяғыда біреудің әкесі қайтып, содан көрші-көлемнің бәрі әлгіні есіркеп, мұсылмандық жолымен «көңілдікке» деп қонаққа шақырып, етке кеңірдегінен келтірсе, ол байғұс үйіне келіп:

– Әкем өліп оңды болды. Ғұмыры жеп көрмеген жылы-жұмсақтың бәрін жеп, әбден қарным тойды, – деп кергісе керек. Сол айтпақшы, туғанына 90 жыл толуы қарсаңында Зарап ағайымның арқасында теледидарға да түстім, газет беттерінен де көріндім, радиодан да, тіпті жиналған алқа топ алдында да сөз сөйледім. Текке әурелей бермеңдер, қартайғанда қақшандай берсек, көз тиіп кетер, биылдыққа осы да жетер, – деп еді.

ЖАЗҒЫШ «ЖАЗУШЫ»

Қызғанғандық емес, қазір кітап «жазғыштар» көбейіп кетті ғой. Оған дауласатын және ештеңе жоқ, қалтаң қомақты болса, қаржы тапсаң любой баспадан жазғаныңды шығарып ала аласың. Сондайлардың біреуі маған да жабысқан. «Ебің бар жігітсің, әлденеше кітабыңды шығарып, тәжірибе де жинақтап үлгердің,

қолыңды қақпаймын, бүгінде тегін жатқан дүние жоқ, көп ақың деп, қолақың деп, не сұрасаң да беремін, қартайған шағымда ұрпағыма мұра болсын, маған көмектес», – деп әйдә кеп астыма көпшік қойсын.

Мақтағанды, майдалағанды кім жек көрсін. Оның үстіне мына заманда ақша жарықтық, артықтық еткен бе?! Күнделікті майда-шүйде тірлігің – ол басқа, айалға киім, бшага азық дегендейін, не керек әлгі ақсақалмен (кейінде ірі қызметтерде болған!) келісе кеттім. Айынасы үш-төрт айда оның шатпақтарын іс қып шығардым. Қолжазбасы түзетуге келмеген соң, үстінен киіп, екі көзім төрт болып, жұмыстан кейін, обед арасы, темпаны уақытысы, әйтеуір қырық жылғы таптаурын темір машинкемен басып бердім. Обалы нешік, еңбегің деп қолыма американдық есепше 50 доллардан астам ақша ұстатты. Жазғаны жұрттың оқуына жарайтынына ол мәз, аз-мұз қаражат тауып, қаншама тәулік, қаншама ай оңсыз да жұқарып жүрген жүйкені жұқартып, шығамнап ауыр бір жүктің түскеніне – мен мәз.

Содан қайтып сол «жазғышым» көрінбей кеткен. Сөйтсем елде болдым, шетте жүрген балаларға барып кайттым, тіпті Астанадағыларға да әдейілеп соқтым, шығарған кітабымның бір-бір данасын беріп, оғып-бұғып байғазысын алдым деп жуырда мүләйімсіп келіп отыр. «Ана кезде жастау уақытта газет-журналдарға жинап мақаласымақтарымды, оны-мұны дүниелерімді кайта оңдеп, қайта бастырып, кітап қылып шығармақ ниетім бар» деп қояды ара-арасында. Жазушылар одағының мүшелігіне өтпек оймен керек қағаздарымды да жинастырып жүрмін»... Оның жазғандарының қандайлық мағынасы, қандайлық сапасы барлығын жиқсы білетін өз басым «шіркін жазғыш жазушым-ай!» дептің іштей оған бажырая қарап.

ШАШЫМЫЗДЫ АҒАРТТЫ

Қаладағы белгілікті азаматтың бірі 70 жылдық мерейтойын атап өтіп жатса керек. Әркім кезегімен сөз алып, той иесін құттықтауға кіріседі. Анаусы анау деп, мынауы мынау деп, ал кеп мақтайды. Тілектерін де айтады.

Мақтауды кім сүймейді. Көптің қолпаштағанына мынауың да былқ етпейді. Күлімсіреп, жымып тұра береді. Осы кезде кезегі жетіп, ортаға шыққан мұның өкшесін басып келе жатқан балдыздарының бірі:

– Жездемізді бәріміз де жақсы көреміз. Бірақ жастау кезінде бұл кісінің де істемегені жоқ. Өзінің де шашын ағартты, апайымыз бен біздің де шашымызды ағартты, – дегенде әлгінің сырын білетін ағайындардың біразы мырс-мырс күлген көрінеді.

МІН ТАҚПАЙ...

Кезекті кәсіподақ ұйымының жиналысы жүріп жатқан. Жарыссөз мана басталса да, Кәуік әдетінше өз орнында жай отырған. Соны байқап қалды ма, жерком төрағасы:

– Кәке, жиналыс сайын үндемей отырасыз да қоясыз, мұныңыз қалай? Ұйым жұмысы жайлы неге пікір айтпайсыз, неге өз ойыңызды білдірмейсіз? – десе:

– Өйтіп пәлеге қалдырмаңдар, – депті осы кезде қипалақтап орнынан тұрған Кәуік шекесін қасып, мана үйден шығарда әйелім жиналыс болады екен, анау – бәленше, мынау – түгенше, деп көрінгенге мін тақпай жайыңа отыр, – деді емес пе.

ӘЗІЛГЕ ӘЗІЛ

Ойымда дәнеңе жоқ, кабинетіме кіріп, орындыма отыра беріп ем, үстел үстіндегі бір жапырақ қағазға көзім түсе кетті. Онда:

«Білуші ек еліңізді «Даңқой» деген,

Ешкім жоқ беттен қағып «Әй, қой» деген.

Кей кезде ойланамын болған ба деп –

Осы сөз «Даңқой» емес, «Дауқой» деген, деп әлдекім бір шумақ өлең жазып, алдыма тастап кеттіңі. Қасымдағы жігіттерден:

Мұны кім жазып жүр, кім қойып кетті, – деймін сол.

Білмеймін, жаңа ғана А. деген ағамыз осында кріп шыққан, сол кісі болмаса, – деп бәрі басын шайқайды. «Әп бәлем, тегі сол кісі болғаны, алдында тәтті мақаласын қорытқам, жазуы да соныкіне үксілді», – деп менде қолма-қол екі ауыз өлең шығарып, біздің кеңсенің төменгі қабатында отырыпты, өзі зейнетке шықса да әлі күнге аударманы болып істеп жүрген әлгіге алып барып:

«Кім едің дүйім елді қаралайтын,

Жоң айтып, ақыл айтып, саралайтын.

«Бүкнада» дастаныңды шығарам деп,

Ағандың, жұрт бетіне қарамайтын.

Ағасы, сыйлаймыз біз басыңызды,

Ағарған ұйпа-тұйпа шашыңызды.

Әйтеуір сыртқа теуіп кетпеңізші

Торімде салалап жеп асымызды, – деп жазғамды қолына ұстата салдым. Содан бастап ол кісі мені көрсек «Бәлесінен аулақ» дейме екен, сырт айналып жүретін болды.

«ОНДА КЕЗЕКШІ БОЛЫП КЕТ»

Уақыт деген жүйрік-ау, шіркін. Күні кешегідей-ақ бәрі де. Жастау шағымыз. Жас болған соң редакциядағы ішкі жұмыстардың бәріне де жегілетін бізбіз. Басқаша айтқанда, ойда-жоқта ауырып қалса, подчитчица да, корректор да, ең аяғы курьер де болатын сенсін.

Бірде қатты суық тигендіктен бе, тұмауратып ауырмаймын ба? Денемнің қызуы көтеріліп, басым солқ-солқ етеді. Ертелетіп дәрігерге барып ем «Қозғалмай үйінде жат, эйтпесе осложнение алып қаласын» деп, бюллетень жазып берді.

Содан жүгіре басып редакцияға келдім. Жауапты хатшы, аруағы кешірсін Октябрь ағайға, Октябрь Бұхарбаевқа мән-жайды айтып, ұғындырмаймын ба?!

– Е, ештеңе етпес, жас емессіндер ме? Ертеңгі шығатын газетке кезекші боп кет, – деді. Кезекші дегені – біздіңше «қырағы көз», яғни орысшалап жеткізсек «свежий глаз». Кезекші редактордан кейін газет беттерін қайталап оқып, әріп қатесі табылса, түзейтін де сол. Сонымен не керек, сол күні газеттің беттелуі ұзаққа созылды. Онда баспахананың материалдық базасы нашар кез, материалдардың бәрі линотиписткалардың (әріп терушілер) қолынан өткен соң, оны метронпаждар қолмен теріп, қолмен құрастырады. Қас қылғандай сол нөмірге жоғары жақтан шұғыл хабар түсетін боп қысқасы кезекшілігім ертеңгі күні түске таман бір-ақ бітті. Түнімен күрк-күрк жөтел, мұрыннан су ағып, денем бірде ысып, бірде тоңазып, қалш-қалш етіп, әрең шыдадым. Ақыры

оймен айтқанымды түсінді ме, редакторымыз да күлімсіреп:

– Сәке, саспаңыз, Сіз де есіміздесіз, – деп сөз тауып кеткені бар.

«ҚАРА СУҒА ТҮСІП»

Кей-кейде оңаша отырсаң, басыңа өткен кезеңдерден әртүрлі оқиғалар там-тұмдап есіңе түседі. Сондай жәйттердің біреуі туралы әңгіме қозғамақпын.

Тағы бірде газеттің кезекті нөміріне кезекшілікке лайықты адам табылмай, секретариаттағылар:

– Сәке, бұл жауапты нөмір болған соң Сізге қолқа салғалы тұрмыз. Әрі бетті ұзаққа созбай тез оқисыз, әрі әріп қателерін де басқалардан гөрі тез табасыз. Соған қалай қарайсыз? – деді. Оны-мұны жоспарлап қойған шаруаларым бар деп едім, көнбеді. «Түнімен қара суға түсіп, жаман ауырып шықтым. Тегінде дәрігерден бюллетень алып, жатамын білемін», деп те сылтаураттым. Сонда жауапты хатшымыз:

– Осы сендер жастарыңа жетпей қара суға түсесіңдер де жүресіңдер. Тап өздеріңнің қара суға түстім дегендеріңе бәлен жыл біле білсем. Әлі ешқайсың төсек тартып, жатпақ түгілі, өлгенде жоқсыңдар ғой, – демесі бар ма?

ЖИЫРМА ҮШ ЖЫЛ ЕМЕС...

Көптен көріспеген екі құрдас кездейсоқ кездесе қалып, әңгіме-дүкен соғып отырған. Өткен-кеткенді айтып, бәрін түгесіп болған соң бұлар енді нені тілге тиек етерін білмей бір-бірімен әзілдеп, қалжыңдасуға

алғанды. Содан бірді бастап, бірді шұбыртқан
Әйтекең Кәуікке:

— Үй, құрдас, байқаймын осы, жасыңа жетпей
ашыңа ағарып, бетіңе әжім түскені несі? – депті әй-
шүбіңе қарамай. – Сен құралпы жігіттердің бәрі әлі
күнге қыз-келіншек көрсе қу түлкідей жылтындап,
кытың-қылтың етеді.

— Үй, несібін айтасың, – депті мынау сонда ағынан
жарылып, – елдес жердің қызын аламыз деп күнде
алғаймен жиырма үш жылда осы халге жеттік қой.
Бәлкім бозбала күннен өзіңе таныс Ақышқа үйленгенде
бүтіннес пе едім, қайтер едім...

— Әй, қойшы, – депті Әйтекең қолын сілтеп, – сен
де бір айтпайтынды айтады екенсің осы, әгәрки мынау
момын келіншегің кездеспесе ала сағат сайып мың
күбілген Ақышқа үйленгенінде ғой, жиырма үш жыл
емес, он үш жылда-ақ бар шашың түсіп болатын еді.
Қайта ондай шайпау тілді, ұрда-жық мінез әйелден
құдай сақтаған сені, – деген екен.

ҮШІНШІ БОЛЫП ӨЛЕРІМ ЖОҚ

Омір деген біреуге қызық, біреуге шыжық. Әйтсе
де тірі пенде болған соң әрі жасымыз да жеткендіктен
бе, тықылдаған сағаттай білінбей жылжып өтіп жатқан
әр күніңді мағұналы да қызықты өткізуге
тырысатының ол тағы шындық. Күндердің күнінде
мына іргеде тұратын көршіміз Әбекеңнің үйінде
әйтеуір бағып жатқан малымыз жоқ, өзіміз теңдес төрт-
бес зейнеткер жинала қалып қарт соғатынбыз. Соққаны
сол, сәске түс ауа отырғаннан іңір қараңғысына дейін
ойыннан жалықпайтынбыз. Ара-арасында әлденеге

бола дауласып та, айғайласып та қалатынбыз. Тіпті, өтірігі неге керек, ұтқанымыз үй иесінің бәйбішесіне жақын маңдағы дүкеннен арақ-шарап, оны-мұны тіске басар алдырып, өзді-өзі қаужандасып қалатынбыз. Әлгі әйелдің ысытқан кәші-мәшісін жеп, шайын да маңдайымыз тершіп отырып, қана ішетінбіз.

Содан уақыт өте келе қарт ойнайтындардың бірі кездейсоқ ауырып қалмасы бар ма?! Ауырғаны сол, артынан естігеніміздей ол қатерлі сырқатқа ұшыраған екен. Енді қалған төртеуіміз кемінде бес адам қажет ететін гарбаны қойып, бура ойнауға көштік. Көп ұзамай науқастанған әлгі «картожнигіміз» де о дүниелік болып кетті. Жаназасына да, басқа да дұғасына қатыстық. Сөйтіп жүргенде партнеріміздің тағы бірі – Құдаш та оқыста жүрегі қысып, әй-шайға да қарамастан алдында ғана сап-сау жүрген адам ол да бакилық болды. Енді шынында да жан деген шіркін әркімге тәтті емес пе, өз басымызбен өзіміз әуре боп көпке дейін қарт ойнауды қойып кеттік.

Содан біраз күндерден соң әлдекім үйге телефон соғады. Трубканы көтерген келіншегім:

– Саған Әбекен қоңырау шалып тұр. Мә, ала ғой, – деп телефонды қолыма ұстата салды. Арғы жақтан:

– Ассалаумағалейкум, Сайеке, көптен хабарласпай кеттің ғой, – деген таныс дауыс естілді. – Қалай жағдайың жақсы ма? Әлгім, тіпті бастырмалатып сөз беретұғын емес. – Айтпағым, уақытың болса біздікіне кел. Нешіктен бері қарт ойнаған жоқпыз ғой. Мында екі-үш кісі сені тосып отырмыз. Тезірек кел, – деп дегбіріме қояр түрі жоқ. Әлгінің мұнысына жыным ұстағаны сондай:

Әй, Әбеке, – деппін, шақырганыңа рахмет. Ойменмен аңада жүрегім шайлығып қалды ма, немене, ендікіне барып, қарт ойнаған төрт-бес адамның өзің де білесің, жақында екеуі о дүниелік болып кетті. Енді көңіліңе келмесін, үшінші болып тағы да сенікіне барып ажалымнан бұрын өлерім жоқ, – дедім жиыбырақат. Анауым өз ағаттығын өзі түсінді ме, ләм, мим жоқ үндеместен трубкаңы қоя салды.

«ОЙНАМА, АҒАҢМЕН»

Қожагелді есімді ауылдасыммен бастауыш мектепте бірге оқығанбыз. Сабаққа мүлдем зерек болмаса да, алдын-дұлдың төбелеске бейім тұратын. Ол құралпы балалардан ерекшеленіп көрінетін дәуінен қорқып, ешкім оның маңына да жоламайтын.

Сол Қожагелдімен дәм жазып, таяуда тағы жолықтым. Ұзақ жылдар өзі туып-өскен елінде шаруашылықтың әр саласында хал-қаракетінше еңбек еткен ол да жүзіне әжім түсіп шашына ақ кіре бастағты. Бірақ жүрісі баяғыдай қунақ, қутың-кутың етеді. Сөзге де осал емес, сауалыңа бір кісідей-ақ жауап қайтара біледі.

Анау-мынауды айтып, отбасының амандығын сұрап, тағы бірде:

Иә, кішкентайларың нешеу, балалардың алды ержеткен болар, немере де сүйген шығарсың? – деймін той баяғы. Сонда Қожагелді:

– Е, ел ішінде тұрған соң, бала-шағасыз бола ма? Үш-төрт қызым, соншама ер балаларым бар. Немерелерімнің алды мектепке де барып жүр, – дейді бір мырс етіп. – Оны неге сұрадың, өзің?!

– О, – дедім менде оның сауалына жауап ретінде, – сен деген нағыз мықты екенсің. Мына өзіміз қаланың қатқан қатығын ішіп, көжесін сораптап, екі-үш баладан әрі аспадық...

– Е, сендер секілді шілтиген шалбар киіп, қыл мойнына бұрап, галстук таққанға мәз боп жүрсің дейсің бе бізді. Апырып-жапырып шаруашылықтың ана-мына жұмысын істеп, колхоздың қара бұқасындай күн-түн дамыл таппадық. Біз деген тегін адам емеспіз, біз «племенноймыз», қарағым. Ойнама ағаңмен, – деді әлгім.

Мен не айтарымды білмей жым болдым.

ИТТИҢ НӘЖІСІ...

Анада елге барып, аталарға деп ас беріп, кері қайтып келе жатқанда бәлен жылғы ескі «Жигулиім» онсыз да екі ауылдың арасындағы жолы оңбай жатқан ой-шұқанақтың біріне түсіп кетті ме, немене, моторы сартылдады да (орысша заклинил дейді) қалды. Содан інімнің «Джипімен» буксирге тіркеп, әуірімдеп қалаға әрең жеттік.

Ертеңінде әлдекімдердің айтуымен осындағы мотор жөндейтін жігіттердің біреуіне телефон шалмаймын ба? «Солай да, солай, саяжайда жиналмаған картобым бар еді, шайға деп таза су, таусылса газ балонын заправить етіп әкеп тұрған машинадан ділгір болып қалдым. Тездетіп оңдап берсең жарар еді інішек» деп қоямын. Әлгім «машинаңызды көрмей болмайды, агасы, онша да мұнша өзім барып қарайын» деп көп ұзатпай жетіп келді. Онсыз да сартылдап-гүрсілдеп тұрған «Жигу-

нимді» бір дырылдатты да: «Е, моторын қопармай ештеңе айта алмаймын. Қазір ауламыздағы екі-үш шомарканы жөндеп жатырмыз, соларды бітіргесін машинаңызды алып кетемін» деді.

Ол жігітім сол кеткеннен мол кетті. Арада екі апта өтсе, үш апта да өте шықты. Гаражымыз қатарлас өзіме тиіс орыс шалына анасын-мынасын істетіп жүрген мен «буны күйген үрлеп ішеді» дегендей, неде болса осыдан айрылмайын деген оймен әлгі жігітке тағы телефон соғып. Обалы нешік, ол байғұс артынша-ақ жетіп келіп машинамды буксирмен алып кетті. Алып кеткені сол, «бағастыға мұншама, жұмысына оншама» деп онсыз да кредитпен байлаулы иттей тығырықта отырған мен бәнішардың қалтамды қағып, біраз ақшаны әмиянына салып та кетті. «Оңдап болғасын өзім хабарласамын. Жөнді-жөнсіз телефон шалып, мазалай бермеңіз» деді өзі кетерінде ескертіп.

«Жазған құлда жазық бар ма», содан ана жақтан шығы хабар күтейін. Бір жеті өтті, екі жеті өтті, еш сыбыс жоқ. Шыдамым әбден таусылған мен анаған амалсыздан телефон шалайын. – Әй, қарағым, сен машинаны жөндегенше қар да түсетін уақыт болды. Ал, мен кімстегіні ешқайда шықпаймын. Қысқасы, қашан оңдап бітірмексің?!!

Анауым бір мырс етті де: «Ағасы саспаңыз енді екі-үш күнде «Жигулиңізді» қайта мінісіз» деп жауап келтірді. Тегі іштей ойлаймын, оларың менікін былай тастап, қолденең келген басқа жұрттықін де ақша үшін көзексіз істей береді-ау». Не керек, әбден ызам келген мен «Ей шіркін, иттің нәжісі дәрі болса дарияға т..ды» деген осы екен-ау» деппін.

ҚАЗАҚТЫКІ КҮН КӨРУ

Алда болатын қос юбилейіме байланысты, яғни ресми түрде журналист атанғанымға 50, бұйырса ілгері күнгі ақпан айында 70-ке толуыма орай өзіме-өзім тарту етейін деп, отыз-қырық жылғы жазғандарымды жинақтап екі кітап шығартуды жоспарлап қойғам. Әйткенмен қазіргі дағдарыс заманында зейнетақымның өзі кредитке ноқталанғаннан соң әйтеуір костюмді шешіп алмас деп бүтінгі қалталы байшыкештерді айналдыруды ойластырғам. Әуелгі бетте анаусы да, мынауы да көңілімді аулап, дәмелендіргендерін қайтейін-ай! Бірақ зымырап уақыт өтіп жатты. Әлгілердің біреуінен де еш хабар болмай кетті.

Содан «шықпа жаным, шықпа» деп шырылдап жүргенде ел жақтағы білдей бір шаруашылықты билеп-төстеп отырған көзтаныс жолдасымның ұлы кездесе кетпесі бар ма?! Ана жылдарғы үйіме әкесімен келетін жас Сәлім зінгіттей жігіт боп өсіпті. Тіпті, екі иығына екі кісі мінгендей, өзі тығыршықтай доп-домалақ, толған. Анадайдан мені танып, ол да жаны қалмай қауқылдап амандасып жатыр.

Көп созбалап қайтейін, әлгіге өз жағдайымды жасырмай түгел айттым. «Кітаптарымның бірінде сендердің әулетің жөнінде де жазғандарым бар», деп соқтым. Анау үн-түнсіз тыңдаған болып отыр. Тек әрі-беріден соң ғана:

– Ағасы, біздің де шаруамыз оңып тұрған жоқ, – деді. Өткен қыста біраз ірі қара мал жұқпалы дертке ұшырап, содан карантинге жауып тастады. Одан қалды, ай сайын, тоқсан сайын жылдық налогты (салықты дегені!), жұмысшылардың еңбекақысын

тоғаймы. Еккен егінімізді осы таяуда ғана жинап, дүрресе болдық. Әгерки осыдан артық ауыс тиын-
десе, түссе өзіңіздің бұйымтайыңызды ескеріп,
дүрресе керейік. Өйткені, Австралияда кенгуру,
дүрресе айтуынша қазақтыкі күн көру емес пе,
дүрресе бажырая бір қарады. Оның шық бермес
Шыңырауына не емексітіп тұрғанын іштей сездім.
дүрресе тоқсан. Анау да үндеген жоқ. Сол үндемеген
дүрресе тастастық. Тек былай шыға «қазақтыкі
дүрресе» деп әлсін-әлі іштей қайталап қоямын...

«АТТЫ ЖОҚТАР» ӨЛІП БІТПЕЙ

Башында біздің ауылдағылар ата-атаға бөлінетін.
Башында «Данқой» елі атанғанымызбен қуаныш-
дүрресе бір туган ағайындар өз шаруаларын өздері
дүрресе жататын. Әсіресе, қыстық соғымда әркім
дүрресе адамдарын әрқалай ата-атаға бөліп
дүрресе. Сондайда біздің «Бағыс» тұқымына
дүрресе әлгі үйде үш-төрт үстелді түгелдей
дүрресе.

Бершірек ылғида ысырылып кейінгі жақта
дүрресе басында отырғандар сыртқа шығармаса да
дүрресе күйініп:

Осы бар ғой, мына «Бағыс» тұқымындағылар
дүрресе өліп бітпесе бізге төр де, сөз де тимейді, – деп
дүрресе күбірлесіп қалатын көрінеді.

Солай демекші, қазіргідей Қарттар айлығында,
бискадай да мерекелік шараларда әкімдіктегілер тек
жастары 80-ді алқымдап, тіпті 90-нан асқан бұрынғы
нартоқраттарды, қазіргі тілмен айтқанда бүгінгідей

шенеуніктерді ғана шақыратындықтарына таң қаламын. Мейлі деймін, олардың да еңбегі бар, кешегі бар қиыншылықты, ашаршылықты да, зұлмат заманды да, соғысты да көрді, бірақ мына біздер құралпы алпыстан асып, жетпіске тақап қалған «свежий зейнеткерлерді» де неге ескермейді екен осы деп қоямын. Себебі, біздің жастағылар да, яғни соғыстан кейін туған ұрпақ өкілдері де өзгелермен қатар 40-50 жылдай ел үшін еңбек етіп, маңдай терлерін төкті емес пе. Тіпті, солардың қатарында көбіміз әлі күнге бұрынғы кеңес заманында әркімге берілетін «Еңбек ардагері» кітапшасына да ие бола алмай отырмыз. Әй деймін, іштей тағы, бәрін айт та, бірін айт, кешегі аталарымыз айтқандай, анау бар ғой, құдай өзі кешірсін, әлгі «аты жоқтар» түгел өліп бітпей бізге төр де, сөз де тимес тегі!..

ЭЙ, СОНДАҒЫ ҚОРЫҚҚАНЫМЫЗ-АЙ!..

Жас үлғайып, онсыз да ерте күнненгі дiмкәс төшкүшiк сыр бере бастағаннан ба, әйтеуiр сонау бала кезiнде «көршiлес анау ауылда да, мынау ауылда да бiрiншесiне ешкiм елемейтiн соқырiшектен қайтыс болғанға» деп ұзынқұлақтан еститiн бiз, бүгiнде жүрек-қан тамырлары асқынып тұрған заманда кiмдiңдi жалғыз ғана ардагерлер емханасындағы үшкесiк дәрiгерге қаранып, баяғы ескi дерт – жүректiң ишемиялық сырқатын дәлел етiп, ем-дом асықшы болғам. Бағыма қарай мұныма дәрiгер де қарсылық бiлдiрген жоқ. Содан өзiме «5 рет кiмдiңдiңдiң аласыз» деп қолма-қол қағаз жазып бердi.

Жаппан басым сөйтiп жүрiп қатарынан төрт рет күнделi стационар аталатын палатада жатып ем шарасын қабылдамаймын ба?! Келесiде соңғы рет кiмдiңдiңдiң алайын деп дәлiзде ойымда ештеңе жоқ кезек күтiп отырғам. Әлден уақытта «Сайлау қарағым, сен де мында келiп жүрсiң бе?» деп қасыма өзiмнен сұрау жас үлкен ауыдасым Алтай Нұрқасымов жақындан, өзiммен сәлемдесiп, қол алысты. Әрi-берi жиылған соң: «Иә, қарағым, үй-iшi, келiн-бала аман ба? Жағдайың қалай?» деп жөн сұрасты. Сұрағына өрiпi селқос жауап қайтарған болдым. Сөйтiп отырғанда iште ем алып жатқан әлдебiр кемпiрдiң жан айқайы шықты. Өзi тiптi шыңғырып жатыр. Әп-сәтiнде медбикелер абыр-сабыр болды да қалды. Бiрi дәрiгерге жүгiрсе, екiншiсi жедел жәрдем шақырып әлек. Мүндайда құрғыр жедел жәрдемi тезiрек келе қоя ма?!

Көп күтті осындағылар. Содан бір мезгілде таныр-тұпыр әлгілер де жетті-ау әйтеуір. Көзді ашып, жұмғанша байғұс әлгі кемпірді носилкаға салып сыртқа ала жөнелді.

«Құдай-ай, тірі қалса жарар еді» деп қоямын ішімнен. Бірақ тосын жағдайдан сескенгендіктен бе, әлде қорыққаннан ба жүрегім де шайлығып қалды. Сонсоң кипалақтап орнымнан қозғалып: «Алтай аға, мынаны көргеннен соң ішке кіруге біртүрлі қаймығып тұрмын. Төрт күнгі алған емім бойыма шипа болмай, осы соңғысына кірмесем де жарар» деп оған бажырая қарадым. Анау да ләм-мим деген жоқ. Тек әрі беріден соң: «Қарғам, осы сен дұрыс айтасың. Мен де бүгін бірінші рет келіп, ем алмақшы ем. Енді мынаны көре тұра, өзім де қорқақтап қалдым. Енді бізге деймін, бәлендей ешкім ұрса қоймас, тегі ертеңдер келсем де жарар» деп сыртқа беттеген менің соңыма ерді.

Әй, деймін ғой артынан, жан деген шіркін кім-кімге де тәтті-ау, әйткенмен шынымды айтсам, тап сондағы қорыққанымыз-ай!..

ТЕГІ, СӨЗ АСТАРЫН ТҮСІНГЕНІ-АУ!..

Сонау 90-шы жылдары өзіңнен туған ұл-қызынды аяғынан қаз тұрғызып, мектепті бітірген соң жоғары оқу орнына түсіру, оларды әрі қарай оқыту әркімге қияметтің қиыны болды емес пе. Оған себеп, колледжге болсын, институт, не университетке болсын жыл сайын бәлен теңгелеп ақша төлеу керек-ті. Ал, орысшалап айтқанда онсыз да үй-ішінің ұсақ-түйегіне, оны-мұнысына жетпей жатқан «мизерный» жалақыңа кімді, қалай оқытпақсын.

Сонай бола тұрса да, өзге ағайыннан кембіз бе, деп оның бәрінің бір амалын табуға тырыстық. Жекеметшілік сақтандыру компаниясында штаттан тыс агенттік міндетті де атқардық, анау-мынаудың орысша жазған еңбектерін де (курстық жұмысты, диплом-ырып, т.б.) аударып үлгердік, ең аяғы өзге жұрттан қолмайын деп, әйтеуір 30-40 жыл еткен еңбегіміз бар ғой, әуірімдеп аз ғана таралыммен шыққан үлкенді-кішілі кітаптарымызды да анаған-мынаған өткізіп беріп қолқалап, азын-аулақ тиын-тебен алып жүрдік. Соның бәрі шынтуайтқа келгенде жоғары оқу орнында өзім алып жүрген бала-шағаның қамы еді.

Күндердің күнінде сондайлардың бірі: экономика тәп-тәуір дейтін білдей ірі шаруашылықты басқарып отырған замандасыма әрі ауылдасыма он шақғы кітабымды алып барып, өз мұнымды шақпаймын ба!? Солай да солай, қолыңда әйтеуір билік бар ғой, бір жәрдемінді көрсет, деп. Ол да өзім білетін қудың қуы екен:

– Жарайды, саспа, тездетіп мәселені шешуге тырысамын. Хабарды өз тарапымнан беремін, – деп арқамнан сипап, жылы сөзбен шығарып салды.

Содан не керек, бір ай өтті, екі ай өтті, о жақтан еш хабар болмады. Ақыры баланың кезекті сессиясы жақындап қалғасын шыдамым әбден таусылған мен жолай сол елді мекенге бара жатқан әлдекімнен екі ауыз өлең жазып, әлгі мықтыға сәлемхат жолдадым. Сондағы оның мәтіні былай болатын.

«Сәке, саспа, бір көмек берем деп ең,
Скоро өзіне әдейілеп келем деп ең.

Содан бері бір емес, екі ай өтті
Сарғайдым-ау, жол тосып елендеумен.
Мәрт жігіттің бірі едің, асып туган,
Туыс түгіл, алашқа мойын бұрған.
Құтылайын Көкеңнің баласынан деп
Берсең берсейш, барыңды қолда тұрған...»

Обалы нешік, көп кешікпей әлгі «дөкейіміз» өзім сәлемхат жолдайтындай әлдебіреуден көк конверт жіберіпті. Ішін ашып қарасам: о тоба, 30 мың теңгелік!.. Ол уақытта қазіргідей емес, теңгенің құны бар-тұғын. Сондағы шешемнен жаңа туғандай қуанғаным-ай! Сөйте тұра бұ пәтшағар, тегі, сөз астарын түсінген-ау, деп қоямын іштей мырс-мырс етіп.

«АЙТЫП СӨЗ ДЕ, ҰРЫП ТАЯҚ ТА...»

Хакімтай Әміров те ақжарқын әрі биязы мінезді әріптес ағаларымыздың бірі еді. Щучье ауданында газеттің меншікті тілшісі болып жүрген жерінен редакторымыз Жанайдар Мусин өзіне орынбасарлыққа алдыртқан. Жұмысына өте тиянақты, ұқыпты жан болатын. Және басқалардай емес, өзім бертiнiректе меңгерушiлiкке тағайындалған идеология бөлiмiнен де (баяғы үгiт және насихат бөлiмi!) даярланған материалдардың үтiр, нүктесiне дейiн тексерiп, сол кездерi тәжiрибеге деймiз бе, дәстүрге айналған үкiмет адамдарының сөздерiнен алынған цитаталарды, бәр-бәрiн бүге-шiгесiне дейiн қадағалап, қатаң бақылап отыратын. Ол кiсiнiң бұл гадетiне көнбiстенiп алған

мен, соның бәрін алдын-ала тәптіштеп, әзірлеп қоятынмын.

Қас қылғандай бірде Дулат марқұм, Дулат Әлиханов (суретші-ретушер) екеуміз түс ауа бере кабинетті іштен жауып алып, шахмат соғып жатқанбыз. Екеуміз де ол кезде темекі шегетінбіз. Кім ұтса, бәсіміз – темекі, соны беріп құтыламыз. Бөлме іші көк түгін. Содан сырттан әлдебіреу тық-тық есік қағады. Күбір-күбір сөз естіледі. «Бұлар біздің тығылып, шахмат ойнап жатқанымызды біліп қалды ма, әлде басқа біреулері ме қалжындап-ойнап тұрған» деп күдіктенсек те, не керек, есікті ашпадық. Ойынның қызығына әбден берілген біз әлден уақытта есік қайта-қайта қағыла берген соң, ішекті ашып қалсақ, мәссаған, ар жақта Хакең тұр іссірейіп. Қолында бума-бума қағаз.

– Әй, сендер мында ма едіңдер? Мынау бір цитатты тағы салыстырып көрейік десем... Содан бөлме ішіндегі көк түгінді байқады ма, немене:

– Әй, сендерге айтып сөз де, ұрып таяқ та өтпес, – деп қолын сілтеп, әрі қарай кетті. Бар айтқаны осы. Тегі біздің ұрлығымызды сезсе керек. Бізде не дерімізді білмей, әбден сасқандық па, басымыз салбырап, үнсіз қалдық.

Бүгінде өзімізден едәуір жастау, балаларымыз сияқты кейінгілерді, әлденеге жұмсап, не болмаса жұмысқа уақытылы неге келмейсің, неге ылғи көрінгенді сылтауратып, кешіге бересің деп ақыл айтқансысақ, өзімізге қарсы дау айтып, дүрсе қоя беретін кейбір әріптестерімізге іштей: «Әй сендерге айтып сөз де, ұрып таяқ та өтпес» дегін келеді де тұрады.

АҒАРМАҚ ТҮГІЛІ

Тағы бірде көршім, оңаша үстел басында отырғанымызда, ақырын мырс етіп:

– Осы ғой, екі-үш Даңқойдың (атамызды айтып отыр) басы қосыла қалса, даң-дұң, айғай-шу басталады да кетеді. – Сіздерді адам қылып, сіздерді оқытып, тәлім-тәрбие берген со кезгі мұғалімдеріңіздің де жаны сірі ме деймін. Тегінде бәрінің жасына жетпей шаштары ағарып кеткен шығар?

Әлгінің не оймен айтқанын сезе қалған мен іле:

– Шаштары ағармақ түгілі, көбінің шашы мүлдем түсіп қалды, қара жер хабар бермесін, ал енді кейбіреулері ерте күннен о дүниелік болып кетті, – дегенімде анау да іштегімді сезе қалды ма, жым болды.

ӨЛІП БІТПЕЙ...

– Алла өзі кешірсін, қазір біреу-міреу қайтыс болып, жаназасын шығарарда, не зират басына апарарда кебінге оранып жатқан сол кісінің жамандығы болса кештік деп, жақсылығын асырып, митинг ашу, сөз сөйлеу модаға айналып барады. Және мұның өзі берісі бір сағатқа, кейде тіпті одан да ұзап кетеді. Тегінде осыған алдағы күндерде тиым салуға болмас па екен? – деген сауалымызға Рамазан есімді қушыкештеу жігіт:

– Неге болмасын, тек сол митинг ашатындардың өздері қазіргі күнде ақсақал жасына жеткен бұрынғы партократтар ғой. – Ал, олар өліп бітпей, митингіні тоқтата алмайсың, – деп еді.

ІШІҢ КҮЙСЕ

- Осы менің таңғалатыным бар ғой, сайлау өтеді кесе-ақ болды әркімнің депутаттыққа таласқа күсегіндігіне түсінбеймін. – Және бір орынға бәлеп адамды тықпалап, қаншама қаржыны ысырап қылатындықтарына ішім ашиды. Одан да мына орынға сен лайықсың деп, бір-екеуін ғана ұсынып, ай сайын газ бен электр жарығының, т.б. бағасын қымбаттатқанша, қалған ақшаны үнемдеп, ішкі мұқтажға жаратпай ма? – деген көршіме:

- Ішің күйсе, ендігі сайлауда сен де депутаттыққа күс. – Сонда басқалардай өзің де астыңа «Мерседес» мініп, мәпақа боп коттедж үй салдырасың, – деген едім.

ҚОЛЫҢ ЕДІ ҚОЙ БАҒУ

Жақан ағайдың, кәдімгі жерлес ақын Жақан Сыздықовтың «Көк базарға барғанда» атты әзіл өлеңін көңілілік қауым естіген, білетін шығар деп ойлаймын. Ол жылдары өзім КазМУ-де сырттан оқитынмын. Әрі сессия сайын Жақан ағайдікінде жататынмын. Ақып-жазушылардың біразы және сол Интернационал кеңесіндегі 129-шы үйде тұратын. Солардың бірі – Сырбай ағаны да сыртынан көрген болатынмын. Осы өлеңінде Жақан ағай Сырбай Мәуленов жөнінде былай деп қағытқан еді.

Құдай сені әурс ғып,
Ақын етті Мәуленов.
Қолың еді қой бағу,
Басыңа киіп дәу бөрік...

«АНАЛАР КҮНІН КӨРЕР-АУ, БАСҚАСЫ ҚАЙТПЕК?»

Алқалы той өтіп жатады. Өңшең ығай-сығай ақын-жазушылар жиналған бұл той өлеңсіз өткен бе? Анау да, мынау да ортаға шығып, екі қолын кезек-кезек ербеңдетіп, екіленіп, шашы барлары қайта-қайта шашын артына қайырып, шашы жоқтары қасқа басын бір сипап қойып, ал кеп өлең оқымай ма?

Кезек Сәкен сері, Сәкен Жүнісовке де жетеді. Былайғы жұрт Сәкенді қара сөздің хас шебері ретінде ғана білсе де, оның өлең оқығанын естімеген де, көрмеген. Не керек, Сәкен ағамыз жиналған көпшіліктің алдында бұл жолы «ақын» ретінде де бір қырынан танылады. Сонда Сәкеннің бұл «өнеріне» шын риза болған інісі Иранбек ақын, Иранбек Оразбасв:

– Сәкен аға, анау Өтежандар (Нұрғалиев), Тұманбайлар (Молдағалиев), Қадырлар (Әли-Мырза) ақын болып күндерін көрер-ау, ал Сіз былайынша өлең жазып, тамам халықтың алдында осылайша өлеңіңізді оқығанда басқалар қайтпек? – деген екен.

БЫЛҚЫЛДАТЫП, СЫЛҚЫЛДАТЫП

Қазақта «отыз күн ойын, қырық күн тойың» деген сөз бар емес пе. Солай демекші, тағы бір дүрмекті тойда ішіп-жем мол болады. Әркім кезек-кезек тост айтып, әбден ығыр ғып қызады. Әлден уақытта кезектің реті Сәкен сері, Сәкен ағамызға да келеді. Сөйлеуге ерініп, әбден қажып отырған сері оның үстіне ұзақ тостардан жұрттың мезі болғанын сезіп:

– Ал, ағайын, ең әуелі былқылдатып қағып жіберейік, содан кейін сылқылдатып алып жіберейік, – деп қайтадан орнына қоңжия кетіпті.

«КӨЗІЛДІРІГІМ ҚАЛЫП ҚОЙЫПТЫ»

Кезінде облыстық «Көкшетау правдасында», соңынан республикалық «Егемен Қазақстан» бетінің осы облыстағы меншікті тілшісі болып қызмет істеген Байекең, Баян Таласұлы Нұрпейісовтың аңғал да аңқау мінезі жайлы әріптестері езу тартарлық күлдіргі әңгімелерді жиі айтады. Солардың кейбіреулерін назарларыңызға ұсынып отырмыз.

Бірде Байекең редакция тапсырмасымен шалғайдағы Куйбышев (қазіргі F.Мүсірепов атындағы) ауданына жолсапарға шығады. Күзгі уақыт. Орақтың ымыра қызған шағы. Жиым-терім кезі. Астында ащықкедей жаланған су жаңа «Волга» автомашинасы. Жүргізуші – Михаил есімді орыс жігіті. Екеуі күнүзакқа түрлі шаруашылықтардағы егінжай алқаптарын аралап, мұндағы комбайншылармен, қырман жұмысшыларымен, басшылармен әңгіме-сұхбат құрып, қажетті-ау деген материалдарын жиыстырып алып, кері қайтады.

Аудан орталығы – Пескиден асып, Рузаевкаға жете берген тұста жол соғып, әбден шаршап машинаның артқы орындығында қалғып-шұлғып отырған Байекең жүргізушіге кенеттен:

– Ойбай, Михаил тоқта, менің соңғы барған дала қосында көзілдірігім қалып қойыпты. – Қайта оралмасақ болмас, – дейді дегбірсізденіп. Сонда Михаил бұған бір, өзіне бір қарап:

– Байеке, сасқаныңыз не, көзілдірігіңіз көзіңізде тұр ғой, – депті күлімсіреп. Сөйтсе, шынында да Байекеңнің очкиі өз көзінде тұр екен.

ҚАЙРАН, ШІРКІН ҚАЛПАҚ!..

Тағы бірде Байекеңнің Айыртау ауданындағы «Лавров» совхозына жолы түседі. «Жұмысшы» ауылынан шыққан Социалистік Еңбек Ері Тұрлыбек Әбілпейісовпен әдейі барып жолығысады. Дала қосында отырып, екеуі біраз әңгіме-дүкен құрады. Табақтап ет жемесе де, сорпа ішкендей оны-мұны тамаққа әбден (котлет, гуляш, т.б.) тояттайды. Ат арытып, алыстан қонақ келгесін, жүз грамм да табылады. Күн кешкірген шақта бұлар Көкшетауға қайтпақшы болады. Содан не керек, ана-мынаны айтып отырып, Байекең сол жолғы сапарында басындағы қалпағын дала қосында ұмыт қалдырады.

Келер жылғы көктемде бұлар Тұрлыбектің дала қосында тағы кездеседі. Бар шаруасын бітіріп болған соң, Байекең:

– Тәке, ұятта болса айтайын, былтыр алаңғасарланып, басымдағы шляпамды осында қалдырып кетіпшім. Көзіңізге түспеді ме? – дейді. Тұрлыбек бір мырс етіп:

– Бәке, қалпағыңыз ана шкафтың үстінде тұр. – Жолай қалаға соғып жүргенде, апарып беруге ұялдық. Өйткені, күзден осында қалғасын ана жерін бір, мына жерін бір тышқан кеміріп, жеп қойыпты. Ренжімесеңіз жаңасын сатып әнерейік, – депті.

Қалпақты қолына алып, өзінікі екенін білсе де, Байекең оны жерге бір ұрып, қолын сілтеп, жүре беріпті.

ҰМЫТШАҚТЫҚ-АЙ!..

Жазғы уақыт. Әдеттегідей демалыс болған соң Байекең «күнұзаққа не бітірем?» деп естиярлау немересін ертіп қалалық моншаға барады.

Асықпай-саспай өзі де жуынады, немересін де жуындырады. Содан кенеттен түскілікке әлдебір жолдасының өзін қонаққа шақырып қойғандығы есіне түсіп, тез жуынып, шайынады да, сырт киімін кие сала үйіне келеді. Жеңеміз аң-таң.

– Әй, қасындағы бала қайда, немерең қайда? – дейді өні бұзылып. Асығып жүріп, немересін моншада ұмыт қалдырғанын сезген Байекең:

– Қап! – деп сыртқа қайта атып шығыпты.

«ӨЙБУ, ҚОЙЫП ҚОЙЫППЫН ҒОЙ!..»

Кезекті «ұшқалаң жиын» Байекеңнің кабинетінде өткізіліп жатқан. Алдындағы қобдыраған қағаздан түк көрінбейді. Жауапты хатшы газеттің алдағы нөмірінің жәй-жапсарын айта бастаған мезгілде кенет телефон шаар ете қалды.

Әлдене демекші болып, аузын аша берген Байекең жалма-жан трубкуны қолына алып:

– Эло, элеу, – деді абдырап. Аргы жақтан біреу дік-дік етіп тұр. Тегі обкомнан әлдебіреудің телефон шалғанын ішіміз сезіп отыр.

– Қа-қазір, қазір іздестіріп көрейік... Сөйтті де ол трубкуны орнына қоя салып, алдындағы үйіліп жатқан қағаздарды әрлі-берлі қопарыстырып, керек дүниесін іздестіре бастады. Әлден уақытта тапты білем, қуанып кетіп:

– Е, міне гой, әләу, – деп қолын соза берді де:
– Өйбу, трубканы қойып қойған екенмін гой, – деп сылқ етіп отыра кетті.

ТАҚЫРЫП ҚОЮДЫҢ ӘЛЕГІ

Қай журналист болсын материалын жазбастан бұрын әуелі тақырып таңдайды гой. Ауылшаруашылығы бөліміне басшылық жасаған соң ба, Байекең бірінен кейін бірі қабаттасып келіп жататын маусымдық жұмыстарға байланысты «Ұштастырыла жүргізілуде» тақырыбын жиі қоятын. Әр бөлімнен түскен запастың бір бөлігін мұртын басып қарап отыратын. Байекең сол тақырыпты қайта-қайта қоюдан танбады. Содан бірде жазған заметкама «Ұштастырыла жүргізілуде» деп баттитып тұрып тақырып қойдым да, секретариатқа тапсырдым. Ойымда дәнеңе жоқ, кабинетімде отырғанмын. Кенет хатшы келіншек есікті ашты да:

– Байекең шақырады, тез кіріп кетсін дейді, – деді. Бардым. Көзілдірігін қисайта-мисайта, алдындағы қағаздардың біріне шұқшынып қарап отыр екен.

– Ә, келдің бе? – деп орнынан қозғалақтап барып:

– Осы сендер тақырып қоюға неге шорқақсыңдар. Мынауың не? – деді өзіме шұқшыя қарап. «Ұштастыра жүргізілуде» деген тақырыптан әбден жауыр болдық қой.

– Қайдам, – дедім басымды сипап, қай тақырыпты қойсам да ылғи сол «Ұштастырыла жүргізілумен» өзгертесіз де жатасыз. Сонсоң дей бергенімде:

– Әй, ол тақырыпты қойсам мына мен қоямын, сендерге не жорық? – демесі бар ма?!

«ТАУДЫҢ БҰЛАҒЫНАН»

ЮНЕСКО көлемінде туганына 100 жыл толуынан өтіліп жатқан атақты суретші Әбілхан Қастеевтің есімін кім білмейді. Алты жасында туған әкесінен айырылып, байға жалданып, қой бағып ет тірлігінің арқасында өсіп жетілген ол сонау 1929 жылы Алматыға барып, тұңғыш рет «Әліппенің» бетін ашады. Кейіннен сондағы Н.Хлудовтың сурет-студия мектебінде екі жыл тәлім-тәрбие алады. Ал, 1937 жылы КСРО Суретшілер одағының мүшелігіне қабылданып, Қазақстанның еңбегі сіңген қайраткері, 40 жасында Халық суретшісі атағына ие болады. Ердің жасы – елуінде Қазақстан Суретшілер одағын басқарып, Мемлекеттік сыйлықтың лауреаты атанады. Сөйтіп, кешегі күнгі «жалшы баланың» есімі бүкіл әлемге танылады.

Сол уақытта оған әлдекім «Сурет салуды қайдан үйрендіңіз» деп сұрақ қойғанда:

– «Таудың бұлағынан, қойдың құлағынан, шамның киізінен, ешкінің мүйізінен» деп жауап берген екен.

ҰТЫМДЫ ЖАУАП

Тағы бірде тырнақ астынан кір іздеген әлде бір сымшысымақ атақты суретшіні мұқатпақ боп:

– Қастеевтің алып-жұлып бара жатқан дәнеңесі жоқ. – Оның салған суреттері көбіне-көп ошақ басынан аспайды, – деп бөсіпті. Мұны естіген Әбілхан ағамыз:

– «Ошақ басынан басталмаған өнерде жылылық болмайды», – десе керек.

«ВЗЯТКАНЫҢ» ТҮРІ

Сонау 1966 жылдың күзінде ҚазМУ-дің журналистика факультетіне сырттай оқуға түсіп, облыстық «Көкшетау правдасы» газетінің редакциясына жарты ставкамен қызметке орналасқанмын. Бозбала шағымыз. Пәтер үйде жалдап тұрамыз. Уақытпен санасу деген жоқ. Келсін келмесін шатпақтап жазамыз да жатамыз. Ара-арасында кезекшілік міндетін де атқарамыз, Алма-жалда корректор, не подчитчица ауырып-сырқай қалса, солардың орнына да жегілетін біз. Командировканы былай қойып, анда-мында шабармандыққа да жассынып біз сияқтыларды жұмсайды.

Не сайтаны барын кім білсін, әйтеуір аптасына екі күн демалыс болғасын, ауыл жаққа, ел жаққа аңсарым ауады да тұрады. Шешейдің малта салып, езіп берген құрт көжесін сағынғандықтан ба, әлде әлі күнге бойдақ болған соң кір-қоңымды жудыртып қайтайын дегендіктен бе, оны-мұныны сылтау ғып жауапты хатшы марқұм Тұрсынбай Кәкімовтен жұма күні, түс ауа жұмыстан сұрана бастаймын ғой. Ол кісіні мұқатқаным емес, тілі кекештеу еді. Оның үстіне «ақанды» да жақсы көретін.

– Е,е, жа-жарайды, бастықтарға білдіртпей әлденендей жерге жұмсап жібердім дермін. Тек се-сен, бір шүйтешке «Портвейнді» мына қағазға ора да, тумбочкама са-салып кет дейтін жарықтық.

Осы күні ойлаймын, ел боп, жұрт боп күрес жүргізіп жатқан қазіргі «взятка» дегенің, пара алуың со кезден-ақ басталған екен-ау деп.

КҮПІНУДІҢ СЫРЫ

Кашыр не көп, ақын көп. Анау да, мынау да әрбір өлеңін шығарған олең оқып жатады. Онысы аздай өлеңнің кезде «кітап шығарғыштар» да көбейіп кетті. Сонымен ішінде тума таланттылары да, талантсыздары да бар. Жастау кезімде мен де өлең жазам. Сегізінші класта оқып жүргенімде туган ағайым Әбу 25 жасында кездейсоқ дүние салды. Мәнін төмендегі шумақтар содан қалған тәбәрік.

«Екі ауыз қалам алып, сөз жазайын,
Атыңнан Әбу деген айналайын.
Сүм ажал жан бауырымды алып кетті
Ашырай, құдайым-ай, неғылайын.

Қыршын жас Әбу кетті сапар шегіп,
Жастығын жалындаған арман етіп.
Жылама аға-апа, бауырларым
Ажалға тоқтау бар ма, амал нешік?!

Ақылы маған айтқан көкейімде,
Күлімдеп үй-ішінде жүргені де.
Әлсе де жан бауырым ажал жетіп,
Бейнесі мәңгі менің жүрегімде!...».

Осы өлеңімді кейініректеу әке-шешеме дауыстап оқып бергенімде, екеуі де риза болып:

Ой, сенің бойыңда да ақындық бар білем. –
Талабың таудай болсын! – дескен. Бәлкім содан шығар,
кей-кейде мен де «ақынмын» деп, өзімше күпініп
қоямын.

«КОНЧАЙ, БӘЛЕНШЕКЕЕВ»

Жас кезінде кімді кім елеген. Жастау кезімізде Ергали Досбаев марқұм, кешегі Кемел Жетпісов, Мәули Әлімов, Бауыржан Бектасов, Нүркен Наргожин, бәріміз бірге жұмыс істедік.

Солардың ішінде Нүркен марқұмның, қара жер хабар бермесін, жаратылысы, адамгершілік қасиеті мүлдем бөлек еді! Редакцияға өзгемізден кештеу келсе де, жазу жағынан ешкімге дес бермейтін. Мамандығы – мұғалім бола тұра, газет жанрының қай-қайсысына да жасқанбастан қалам тартатын. Әсіресе, жоғарыда айтқанымыздай, адамгершілік ізгі қасиет, мораль тақырыбына, ара-тұра сын-сықақ жағына көбірек көңіл бөлетін.

Бірақ партияның тәрбиесінде жетілген, қарамағындағы қызметкерге қиғаштау қарайтын, өзі қаражаяулау бөлім бастықтары аз болды ма, о кезде. Сондай-мұндайлардың бірі Нүркеннің әр жазғанына шұқшия қарап, ретті жерінде де, ретсіз жерінде де сызғылап, әр материалын шұнтитып қысқартып, өзінше пәлсапа соғып, ақыл айтуын қоймаған ғой. Әйтеуір оғып, бұғып, азына да, көбіне де шыдап, әбден зәрезап болған Нүркен марқұм бірде әбден шыдамай кетіп:

– Әй, қарағым, ақылыңды басыңа езіп жақ, конца да концов кончай, Бәленшекеев! – деп әрлі-берлі сызғылаған материалын, бастығының қолына лақтырып жіберіпті де, есікті тарс жауып сыртқа шыға жөнеліпті.

Содан не керек, о кезде партия қайда болса... деген жалған ұран бар. Нүркен байғұстың тәртібі партбюро мәжілісінде, партия жиналысында қаралып, әлгіндей «теріс мінезі» жерком отырысында да талқыға түсті. Ақыры редколлегияның шешімімен Нүркен жұмыстан босатылатын болды...

Ойткенмен қазіргі күнде күпініп креслода отырып, кеуде керіп, өздері тіпті айлап, жылдап қалам тартпай, өңселерге көзге шұқып, ақыл айтқыш бастықсымақтарды көргенімде бар ғой соларға да өзімнің: «Кончай, Нәленшекеев!» дегім келеді де тұрады.

«ҚЫЛДАЙ БӨЛІП ІШТІК»

Аптасына бес рет шығатын газеттің әр нөміріне корректорды, оның көмекшісін (подчитчица) есептемегенде, бұрынырақта кезекші редактор, оған қоса «свежий глаз» – қырағы көз тағайындалатын. Сондай кезек мұндағы Ш-ға де жетеді. Бірақ кезекшілікке ол ішіп келіп, сол күнгі газет нөмірінде саяси қате кетеді.

Ертеңінде обкомнан телефон шалынып, үлкен айғай-шу басталады. Ол уақытта обкомның идеология бөліміндегілер аудандық, облыстық газеттердің әр нөмірін үтір, нүктесіне дейін оқып қатты қадағалап отыратын. Содан не керек, редакторымыз жауапты хатшыны, жауапты хатшы көмекшілерді қысады. Әбден ушығып, іс насырға шауып бара жатқан соң мұндағылар кешегі кезекшілікке Ш-ның ішіп келгендігін, содан газетте қате кеткендігін мәлімдейді.

Ақыр соңында барып Ш-ның тәртібі редакциялық алқада, одан кәсіподақ комитетінде қаралады. Оның бұған дейін де бірнеше рет қате жібергендігі ескертіледі. Тіпті, «жұмыстан шығаруға!» деген қаулы қабылданады. Жұмыстан шығу оңай ма, жаны мұрнының ұшына тіреліп, әбден сасып не істерін білмеген Ш. сонда жиналған көпшіліктің, әріптестерінің алдында тұрып:

– Құдай ақына, өз кінәмді мойындаймын, соңғы рет кешірімділік етіңіздер. – Кеше шынымды айтсам, осындағы Ф-мен кезекшілікке келместен бұрын бір жартыны қылдай бөліп ішіп едік, – депті. «Сөз тапқанға қолқа жоқ, бұған дауа болмас», – деп отырғандар ду күлісіпті.

«ПЯТЬ И ДЕСЯТЬ» ЖЕТЕДІ

Осы газеттің суретшісі-ретушері болып секретариатта ұзақ жылдар еңбек еткен Дулат Сапихановтың аңғал да аңқау мінезі әлі күнге есімізде.

Қысқы омыртқаның шағы. Сондай кеңшілік заманның бірінде түнгі отырыстан қалжырап, басы әңкі-тәңкі боп жұмысқа келген Дулат фототілші А.Диданның кабинетінің есігін қағып:

– Эй, Анатолий Петрович, «дай мне пожалуйста пятнадцать копеек», – дейді. Анау сөзге келместен әмиянын ашып, қолына бір уыс күміс ақшаны алып, аударыстырып-төңкерістіріп:

– Дулат Терликбаевич, к сожалению как сам видишь, есть пятерка и десятка, а пятнадцати копеек нету, – дейді жайбарақат. Сонда Дулат марқұм:

– Тух, ты как маленький, мне не обязательно пятнадцать копеек, а пять и десять хватит, – депті сыралық ақшаның табылғанына қуанып.

ЖАЛҒЫЗДЫҚТАН САҚТАСЫН

Жаңада үйленген кезім. Бірде іргедегі Игіліктегі нағашылар қонаққа шақырды. Ертеде қайтыс болған туган шешемнің төркіні – сол жақ. Әдейі сыйлап шақырған соң, бару керек. Содан ал кеп машина іздейін. Мұны редакцияда бірге істейтін Жомарт Оспановқа айтып көріп едім, обалы нешік, көне кетті. Ол кезде бензин дегенің арзан. Литрі – ескі ақшамен 3-ақ сом. Тек машинаң қат. Оның үстіне Жөкең, Жомарт

ағамыз – бірдей бір бөлім меңгерушісі, мен болсам қатардағы әдеби қызметкермін. Ертеңіне сенбі демалыс болғасын барар жерімізге жүріп кеттік. Айналасы 50 шақырым қашықтықтағы ауылға әп-сәтте жеттік. Алдымен нағашы апайым Тайбанікіне түстік. Жалғыз ұлы – Қадырбек «жиен ағай келді» деп қуанғаны ма, кім білсін, жымың-жымың етіп, жүгіріп жүр. Ол уақытта бойдақ. Көршілердің бірін шақырып, бата жасатып, қой сойғызды. Әлден мезгілде үстелге жайғастық. Мәуен шай құйып отыр. Мұның алдында хабар жетіп үлгерген бе, Есхан, Өтежан, Мұсылманбек, Мұнташ нағашылар да жұбайларын ертіп келген. Шәйдің соңынан етке отырдық.

Не керек, ертеңінде бізді нақ құдаларды күткендей кешегі нағашы ағайлардікінің бәрі дәм дайындап, кезекпен шақыра бастады. Мұндайды күтпеген басымыз, асқа да, ықыласқа да әбден тойдық. Қайтар мезгіл болған соң үйде қалған келіннің (Марина жеңгемізді айтады) сыбағасы деп, нағашы апам қобдितып, машинасына әлденендей түйіншекті салып жатқанын көзім шалып қалды.

Артынан Жомарт марқұм оңаша бір отырғанда:

– Әй, Сайлау қарағым-ай, түгім жоқ, жасымнан жетім болып өстім, қолдаушым да, қорғаушым да жоқ деп жылаушы едің. Кешегі нағашыларың өзімізді қандай құрметтеп, сыйлады, нақ райкомның, не обкомның хатшысынан кем күткен жоқ, – дегені бар еді. Қазір ойлап отырсам, Қадырбек екеумізден басқасының (келіндерді айтпағанда) бәрі бұ дүниеден өтіп кетіпті. Құдайым-ай деймін іштей, құдайым тегінде жалғыздықтан сақтасын.

ҚОЛЫМДА БОЛМАСА ДА...

Мәтен ағайдың, Мәтен Өтештегі Бижановтың былтыр ғана жарық көрген «Ақбұлақ» және «Көкжелке» қос кітабының «Тұсаукесері» өтіп жатқан. Партократтық жүйеден қалған сценарий бойынша мінберге анау да, мынау да шығып, Мәкенді «проза мен поэзияны тең меңгерген» деп Сәбең мен Мұқаңа теңемесе де (Сәбит Мұқанов пен Мұхтар Әуезов) әйтеуір көпшік қойып, біреулері иығына шапан жауып, енді біреулері конверттерін ұсынып дегендей өзді өзінше сый-сияпаттарын жасауда.

Әрі-беріден соң басқалардай ресми түрде сөз берілмесе де, қара шаңырақ – «Көкшетау» газетінің өкілі әрі жиынға қатысып отырған көптің бірі ретінде мен де ортаға шығып ұстазым әрі әріптес ағам санайтын Мәкенді қаржының тапшылығынан ұзақ жылдар қобдишаның түбінде сарғайып жатқан қос кітабының жарыққа шығуымен құттықтап, деніне саулық, өзіне творчестволық табыс тілеп, таяуда ғана жанашыр ағайындардың қолдау-демеушілігімен баспадан жарық көрген «Бірқақпайлар» атты жинағымды ұсынып жатып, былай деген сөсімін:

«Қолымда болмаса да билік деген,
Қалтамда артық ауыз тиын-тебен.
Өкшенді басқан Сіздің іні ретінде,
Тойында кітапшамды сыйға берем».

ҮШ КҮН БОЙЫ КҮТКЕНІ-АЙ

Ойымда дәнеңе жоқ, жұмысқа келе жатқам, жолшыбай көршімнің Қанат есімді баласы жолыға кетті. Есен-саулық сұрасқанымыз сол еді, кенет әлгім бүкіл денесі солқылдап кеңк-кеңк күлсін-ай кеп.

– Не болды, әй, – деймін оған таңырқай қарап. – Не болды саған?! Қанатым күлкісін, тіпті онан сайын үдете түседі.

– Ағай, ағай, – дейді ол, Сіз журналиссіз ғой, анау телестудиядағы А.-ны білесіз бе?! Соны айтам...

– Телестудияда істейтін бе?..

– Иә, иә, сол. Жуырда апам (апам деп тұрғаны құдайы көршіміз ұзақ жылдар ұстаздық еткен Бибінұр Сыздықова екенін сезе қойдым) 90 жасқа толды ғой. Әлгі сол кісіден оқыпты, №3 орта мектепте. Содан кездейсоқ көшеде кездесе қалып, мән-жайды білген соң ол:

– Апай, апай, ертең жақсылап киініп дайын отырыңыз. Операторды ертіп әкеліп, әдейілеп өзіңізді киноға түсіріп, арнайы хабар бергізем демей ме?!

– Иә,..

– Міне, содан бері үш күн өтті. Әлгі әлі жоқ. Әлде ұмытып кетті ме, әлде басқадай шаруасы болды ма, әйтеуір үш күннен бері апам азаннан тұрғаннан кешке дейін өңшең тәуір деген киім-кешегін киіп, айнаға қарап, шашын тарап, соны күтумен отыр, – деген еді.

«ЖЫЛҚЫ ТАБЫЛАР-АУ, ҚЫЗДЫ АЙТСАҢШЫ»

Бірде қаладағы белгілікті, жасы үлкендеу ағайынның үйінде отырғамыз, – деді замандасым Серік. Ермагіміз – жұмыстан кейін «на интерес»

шахмат ойнау. Одан бері де біраз уақыт өткен. Содан үй иесі – жеңгеміз шәй ішуге шақырды. «Аздан соң өзіміз де үйімізге барамыз ғой, әуре болмаңыз» дегенімізге қарамады.

Не керек, отағасына деп әзірленген кешкі астан біз де қаужандасып жатырмыз. Арасында бір-екі рет рюмканың да сыңғыры естілді.

– Қарағым, әлденеше рет көрсем де ұмытып қала берем. Қарттық жеңе бастағаны ғой, тегі. Қалай, балашагаларың есейген шығар өзі? – деді әлде мезетте жеңгеміз маған қарап. Ұлты татар болса да қазақшаға сайрап тұр.

– Құдайға шүкір, екі кызым тұрмыста. Жиен-немерелеріміз де бар. Әйтсе де жалғыз ұлым әлі үйленген жоқ. Өзі 3-4 жыл ауданда істеген, қазір қалада. Жасы жеткен. Үйлен дейміз, болмайды.

– Қызы бар шығар? – деп қалды жеңгеміз қарап отырмай.

– Бар болса бар шығар, әйтеуір біреулер телефон шалып жатады, – дейді Серік. Елдегі балдыздарым, басқа да ағайындарым:

– Балаң үйленсе, қолдағымызды аямаймыз. Құдаларыңды да шақырамыз, тойға деген жылқыңды да тауып береміз деп жатыр. Тек балам әлі күнге сөзбұйдалап кібіртіктеп жүр, – демеймін бе ағымнан жарылып.

– Е, жылқы табылар-ау, бірақ қазіргі заманда жөні түзу, тәрбие көрген оңған қыз жолыкса, оның өзі бір бақыт емес пе! – деді жеңгеміз төтесінен. Айтқаны мірдің оғындай тиді өзіме. Тегінде татардың тілі ашы келеді деген сөздің де жаны бар-ау деймін.

ӘБЕКЕҢНІҢ ӘЛЕГІ-АЙ!..

– Бәріміз де жұмыр басты пенде емеспіз бе, – дейді бірде жасы үлкендеу жерлес әрі атышулы ақын ағамыз бізбен өзара шүйіркелесіп отырғанда. – Солай демекші, қаламның ұшымен күн көріп жүрген байғұс басымыз, анада жаңада шыққан кітабымның жиырмаотыз данасын қолында билігі бар ғой, күнде сұрап жатқан жоқпын, әйтеуір көмегін тигізер-ау деген үмітпен шалғайдағы аудандардың бірінде әкім болып істейтін Әбекең есімді жігітке жіберткенмін. Іштей есептеуімше, жалпы сомасы 25 мың теңгенің көлемінде болатын әлгі кітаптың құны.

– Содан, – дейді ол, бір ай өтті, үш ай өтті, тіпті жарты жыл өтті, о жақтан еш хабар естілмеді. Тіпті, болмағасын бірді-екілі рет өзім де әлгі әкімге телефон шалдым.

– Е, ағасы, саспаңыз, қалаға бір жиынға барғанда әдейілеп өзіңізге соғам, ала барармын, – деп көңілімізді аулай салады ол. Арада тағы біраз уақыт өтті. Шетте оқитын бала бар, ара-арасында тойдомалақ, өлім-жітім дегендейін, күндердің күнінде қалтамыз қағылуға айналды. Осылайша басымыз дал болып, әңкі-тәңкі күйде жүргенімізде, со жаққа, сол ауданға журналист інілеріміздің бірі баратын болып, не керек содан бір жапырақ қағазға:

«Демеймін көңіл саған бұрыс еді,

Өтінген азын-аулақ жұмыс еді.

Әкім болып сөзіңнен жиі тайдың,

Зам. әкім болған кезің дұрыс еді», – деп үшбу сәлем-хат жолдап жібермеймін бе?! Зам. әкім дегенім, ол сол ауданға әкім боп барғанға дейін мындағы жақын

аудандардың бірінде әкімнің орынбасары болып істеген.

– Ақыры қайтті? – дейміз ғой ағамызға.

– Ойбай, сұрама, манагы інішектің қолына ұстатқан тілдей қағазды іштей оқып шығып, ішек-сілесі қатып күлді-ай келіп дейді, әлгім мында келген соң. Іле бухгалтериядағылардың бірін шақыртып, құлағына әлдене деп сыбырлап, артынша-ақ конвертке салып әкелген бір бума ақшаны мынаның қолына ұстатады емес пе.

– Сөйтіп әлгі әкімнен есемді осылай қайтарған едім, – деп ақжарқын ағамыздың мырс-мырс күлгені-ай сондағы.

ОН МЫҢЫ АРТЫҚ ҚОЙ

Жылдағыдай Тәуелсіздік мерекесі қарсаңында әуесқой сазгерлер мен кәсіпқой ақындар арасында азаттық үшін алысып, егемендікке қол жеткізген еліміз халқының өрлігі мен ерлігін әспеттейтін патриоттық әндерге республикалық бәйге жарияланғаны белгілі болатын. Атышулы осы додада біздің қаладан екі бірдей адам номинация жеңімпазы атанады.

Астанадағы «Конгресс-Холда» тәмам жұрттың алдында бас бәйгені еншілеген бұл екеуі елге қайтқан соң, әннің текстін жазған аккөңілділеу біреуі серпіп отырып:

– Жүз мың теңге жүлдені қайқайтып тұрып қолыма түсірген соң орталықтағы әмбебап дүкендердің біріне барып, тандап тұрып, өзіме ұнаған 50 мың теңгенің дубленкасын, айалыма 25 пе, жоқ 30 мың

теңгенін бе норка шапкасын алып, 5-10 мың теңгені сондағы тілектес ағайындарға жуып, қалған 20 мыңына үйдегі бала-шағаға оны-мұны ұсақ-түйек сыйлық әперген болдым, – деп есіпті. Мұны манадан үн-түнсіз тыңдап отырған қушыкештеу Жәутік сонда:

– Ей, ей, Есаға, сіздің алған бәйге сыйақыңыз басаяғы 100 мың теңге болса, мынауыңыздан соның он мың теңгесі асып кетті ғой, – депті бұған бажырая қарап.

АЛЫСЫРАҚТАУ ОТЫРАЙЫН

Жұма күні еді. Соның алдында мындағы мекемелердің жарияланған бәйгесінің біріне легіп, кешкісін азын-аулақ атап жібергенбіз. Қалған-құтқан тіске басар да, шишаның түбінде аздап ақаң да бар-тұғын.

Ойламаған жерден кабинетімізге таныс ағайдың бірі кіріп келді. Түскі тағамның алды болатын. Енді үйге қозғалмақ боп жатқан бізге әлгіміз:

– Кеше құрдастармен аздап ішіп қойып едік. Қалталарыңда бас жазатын бірдеңе жоқ па? – деді.

– Ойбу, ағасы, кеше бізде шағындау болса да той тойлаған едік. – Обедтің алды ғой, бір-екі рюмка тастап жіберіңіз, – деді оның ойын түсінген өзіміз.

– Қайдам, күн жұма болған сон, мешітке бара жатыр ем. Ынғайсыздау болмай ма, ішіп барғаным... Әрі-беріден сон:

– Әй, жарайды, Құдай тағала өзі кешірер. – Әзер болса аят оқыған молладан алысырақтау отырармын. Кәне, құй арағыңнан, бар болса, –деп алғашқы құйған

рюмкадан біреуін тастап алды. Енді болар іс болды ғой деген оймен:

– Іренжімесеңіз, екеу болсын. – Екіншісін де қалдырмаңыз, – деп тағы біреуін құйдык. Өлгіге томсара қарап отырған ағамыз:

– Әй, бүгінгі жұма намазымыз қаза болды-ау деймін. – Ақаңнан екі рюмка тастап алған соң алысырақтау отырсақ та, жақындау отырсақ та мешітке барғанымыз енді ұяттырақ болар, – деп ананы да қағып салғаны бар.

«МЕН СОЛМЫН ҒОЙ»

Ата Заңымыз қабылданған мереке қарсаңы-тұғын. Газетке сүйекті әрі лауазымды адамның атынан мақала қажет болған соң, әр ұйымға, әр мекемеге телефон шала бастамаймын ба? Осы жерде есіме облыстық әділет басқармасындағылар түсе кетіп, баяғы дағдымен марқұм Қайыргелді Сәрсекеевтің орнына отырған Ольга Николаевна Добычина ойыма сап ете қалмасы бар ма!

Қажет нөмірді терсем, ар жақтан биязы ер адамның дауысы естіледі. Бар білген орысшаммен айтатынымды айтып жатқам. Арасында «Раньше здесь сидела Ольга Николаевна!» – десем әлгім:

– Ол пенсияда ғой, – дейді.

– Енді кімсіз? Бұрын Қайрекең барда, сіздегілер газетті де алдырып тұрушы еді. Мақала да жазатұғын. Осы себепті мерекелік нөмірге біреуіңіздің атынан сүбелі материал керек демеймін бе? Бізді сіздерде бұрыннан істеп жүрген Павел Станиславович та білуші еді, деп қоям тағы да.

– Жарайды, Сәке, все будет сделано. Қазір қызметкерлерге тапсырма берем, сонсоң хабарла-сыңыз, – дейді әлгі дауыс.

– Опырай, сіз кімсіз? Танымадық қой, десем:

– Сәке, что не узнал, мен солмын ғой, әлгінде айтқан Павел Станиславовичпін, қазір қазақша да үйреніп жүрмін, – дегенінде сасқанымнан, шалқамнан түсе жаздағаным бар.

«ЛЕНИННІҢ ТОМЫНА ШЕЙІН»

Кешелер дүниеден өткен Сәкен ағай, Сәкен Хасенеев көзі тірісінде оңаша кездесе қалғанда маған қалжындап:

– Өзгені білмеймін, осы Сайлау, сен бар ғой, өзіме риза шығарсың. Неге дейсің ғой, Торғайға қызметке ауысқан кезімде саған үш бөлмелік пәтерімді кілтімен қоса тастап кеттім бе, кеттім. Одан қалды редакциядағы бәлен жыл басқарған бірдей бір – партия тұрмысы бөлімінің меңгерушілігіне өзінді қалдырдым ба, қалдырдым. Нүркен жеңген екеуміз бәлен жыл ұстаған темір кереуетті де өзіне киып тастадым ба, тастадым. Ең аяғы деймін-ау, партшколда басыма жастап оқыған Лениннің қырық томдығына шейін төрінде қалдырып кеттім емес пе, – деп кеңк-кең күлетін.

Қазір ойлаймын, үй болса орнында тұр, партия дегенің құрыған, темір кереуетті балалар әлдеқашан свалкаға (қоқыс төгетін жер) лақтырып тастаған, ал кезінде Құран сөзіндей жаттаған Лениннің көптомдықтары қайда екен өзі?! . Іздестірейінші...

АТАҢА НӘЛЕТ, КОРРУПЦИЯ!..

– Кезінде лауазымды ірі қызметтерде істеген көкелеріміздің біразы зейнеткерлік жасына жеткендерімен әлі де жылы креслода шалқаяқтап баяғы партия сарбаздарындай ойқастап-қойқастап тойтандауларын қояр емес. Оларға әй дейтін әже, қой дейтін қожа тағы жоқ. Сонда бұл майшелпек қашанға дейін созылмақшы? – деп еді анада көршім кәдімгідей қынжылып.

– Оларды осы жылы креслоға орналастырғандардың өзі бұлардың тәлтіректеп әрең жұмыс істеген кешегі күнгі шәкірттері емес пе, «Бояушы бояушының көзін бояйды» деген сол, қарағым десек:

– Өйтіп бояғаны құрысын. Онанда кейінгі оқығантақығаны мол жастарға орындарын босатып, үйлерінде немерелерін бағып, жай ғана тыныш отырмай ма өздері. Әйтпесе мынауың қазір бүкіл ел боп күрес жүргізіп жатқан тұнып тұрған атаңа нәлет коррупция ғой, коррупция!.. – деп еді сонда анау беті түтігіп.

НЕ ДЕГЕН МЫЙ, НЕ ДЕГЕН БАС!..

Сүлекең марқұм, облыстық газет редакторының орынбасары, кейінірек жауапты хатшы боп істеген Сүлеймен Ақтаевты айтам, түпнұсқадан тіке, сөзбе сөз тәржімалауға, диктовайт етуге асқан шебер еді. Газеттің со кездегі насихат және үгіт сияқты белді бөлімін қоса басқаратын ол ТАСС, АПН (телетайптан түсетін) орыс тіліндегі хабарларын, тіпті көлемді-көлемді теориялық материалдарды сол қалпында, сол

мазмұнда машинисткаларға еш бөгеусіз мүдірмей айтып шығатын.

Содан бума-бума бастыртып алған, материалдарын қобдыратып қолына ұстап, коридорға шыға бере:

– Мұншама дүниені, мұншама мақаланы орышадан айнытпай аударып шығу дегенің қияметтің қияметі ғой. Соған жетіп тұрған мынау біздің бас не деген бас, не деген мый! – деп о тұста әліпті таяқ деп білмейтін жастау біздерге қарап екі езуі екі жаққа айырылардай боп, қарқ-қарқ күлетін.

Қазір кей уақытта компьютерде теретін қыз-келіншектерге нөмірге баратын материалдарды апыл-ғұпыл бастыртып жатқан әріптестерімді көрген сәтте тап өзімнің соларға: «не деген мый, не деген бас!» дегім келеді де тұрады.

«ОҚЫСЫН, ТЕГІ ОҚЫМАСЫН...»

Ойда-жоқта көшеде әріптес інім Байқал Байәділов кездесе кетті. Өтірік пе, шын ба, әйтеуір елпелектеп:

– Ой ағасы, ассалаумағалейкум, – деп қайта-қайта қолымды қысып жатыр. – Көрмегелі көп айдың жүзі болды...

– Қазір қайдасың, немен айпалысып жүрсің? – деймін гой баяғы. Әйтеуір мұның қалалық мәслихат депутаты екенін білетінмін.

– Әзірге жай қарап отырмайық деп, қала сыртында коттедж үй салып жатырмыз, аға...

– Жарайды онда, жағдай жаман емес сықылды. Бас аман болсын дейік те тегі...

– Ал, ағасы, өзіңіз қалай, жуырда бір кітабыңыз шықты деп еді, қайырлы болсын, – деді анау да жай тұрмай. – Өзі шынымды айтсам, ұмытып қалдым, нешінші кітабыңыз бұл?! Оның не оймен астарлап тұрғанын қайдам, мен де ерегісіп:

– «Деген екенге» өзім де бірер жазып-сызғандарымды берермін, қаражат жағынан да қысылмаңыз, ептеп көмек жасаймыз дегенің қайда? – деп оның өзіне дүрсе қоя бердім. – Ал, әлгі сұрағыңызға келсек, жұрт оқысын, оқымасын әйтеуір, аздаған таралыммен шатып-бұтып жазғанымызды жинақ етіп шығарып жатқанымыз рас, – дедім мен де қисық сөйлеп. Әйтпесе, былайғы ағайын «жұртқа бере алмайды, өзгені көре алмайды» дегендей, оны-мұны шатпақтарын кітап қылып шығарып, сатып байып жатыр бұлар деп сыртымыздан өсектейтіндіктерін қайтерсің.

– Міне, енді дұрысын айттыңыз, Сәке, әкелші қолыңызды, – деп Байқал бір мырс етіп, күректей алақанымен менің қолымды тағы қысты.

«ЗЕЙНЕТКЕ ШЫҚҚАНДЫ ҚЫЗМЕТКЕ АЛМАЙМЫЗ»

Рамазан Баяқұлы өз түсінігімше, қуақы жігіт. Дыбдырлап сөйлеп, өтірік-шынды әлденені айтып, еріксіз күлдіретіні де бар. Кезінде облыстық радио хабарларын тарату мекемесінде қызмет істеген. Қашан көрсең далбұң-дұлбың шапқылап жүргені. Кейінірек кездескенімізде облыс жабылған уақытта қаладағы №21 орта мектепте қазақ тілінен сабақ беретіндігін айтқан. Артынан тәуелсіз «Бұқпа» газетіне тілші болып, орналасқанын да білетінмін.

Анада күн құрғатпай болып жататын жиналыстардың бірінде тағы кездесе кеттік. Анамынаны сөз етіп, бір-бірімізден қазіргі жағдайымызды сұрастырып қоямыз баяғы. «Әне бір қыздарыңыз облыстық газетке ауысып келіпті ғой. Енді кіммен жұмыс істеп жатырсындар?» – десек:

– Ойбай, кісі жетеді, – дейді тағы да дыбдырлап. – Мүйізі қарағайдай Мәкең (Мәтен Бижанов), одан қалды Төкең (Төлеген Қажыбай) отыр. Ол аз десеңіз, Жұмашке (Бүркітбаев) мен Айсұлу (Құлманбетова), қала берді мына мен, Рымгүл Оразбекқызы деген апамыз бар.

– Алдыңғы екеуінің жасы жетті ғой, – деймін менде жорта. – Әйтеуір қазір зейнетке шыққандардың өздері де денсаулықтары бар болғандықтан білем, халқадерлерінше жұмыс істеп жүр ғой. Егер зейнетке

аман-сау біздер де жетсек, сендерге қызметке келетін шығармыз...

Рамазан осы арада мырс етті.

– Өзгелерін білмеймін, Мәкең маған тырп етпе деді. Алда-жалда денсаулық сыр бере бастаса, өзінді редакторлық креслоға отырғызып кетем, дайындала бер, – деді деп қарап тұр. Қараймын, беті бүлк еткен жоқ. Шыны ма, өтірігі ме, тағы сенбеймін өзіне.

– Е, тіпті жақсы болды ғой ендеше. Сен редактор болсаң, бізді де далаға тастамассың. Мемлекеттік газетте көп істеуге рұқсат жоқ қой, – десем, Рамазан көзін жыпылықтатып:

– Ойбай Сәке, іренжімеңіз, егер жағдай дәл солай болатұғын болса, ол кезде біз зейнетке шыққандарды қызметке алмаймыз, – деп аузымнан қаққаны бар-тын.

Таяуда облыстық «Арқа ажары» газетінің редакциясы, бәріміз бір ғимараттың ішінде болғандықтан төменгі қабатқа түссем, дағарадай кабинеттердің бірінде алдындағы компьютерге шұқшиып Рамазаным, кәдімгі «Бұқпадағы» Тілеуов отыр.

– Әй, сен қайдан жүрсің мында, десем:

– Осында жұмысқа ауысқам, – дейді жымыып. – Анда жағдай болмай кетті. 3-4 айлап жалақымыз қолға тимеуге айналды. Кредит бар, анау-мынау күнкөріс қиындап кеткен соң амалсыздан осында келдік.

– Әй, анада редакторлыққа дайындалып жүрмін дегенің қайда? Зейнетке шыққандарды қызметке алмаймыз дегенің қайда?

– Әй Сәке, қайдағыны айтпаңызшы осы!? Зейнетке шығатындарды әжуалағанша, зейнетке өзіміз дұрыс шығып алайық әуелі, – деп Рамазаным компьютеріне тағы шұқшиды...

«ОЙБАЙ, КӨЖЕК, ҚАЙ БЕТТЕ!..»

Жастау кезіміз. Газет жұмысына әбден көзіміз қанығып, етіміз үйреніп қалған шақ. Әйткенмен кейбір «грамотейлер» аптасына 5 рет шығатын газеттің әр нөмірін ежелеп оқып, бір қате тапса, шешесі ұл тапқаннан жаман, оны да дабыралап, жалпак жұртқа жаятын. Жайғаны сол, жіберілген қате үшін ол уақытта сол күнгі нөмірді шығарған корректордан бастап, қырағы көз, кезекші редакторға шейін талқыға түсіп, сөгіс алып, не кезекті сыйақыдан қағылатын.

Сондай күндердің бірінде жай жүрмей коридорда кездесе кеткен корректорымыз Орынбасар Төкеноваға:

– Апай, мен айтты деменіз, бүгінгі нөмірде тағы бір өрескел қате кетіпті! – демесім бар ма? Онсыз да жайшылықта дегбірі қашып жүретін Орекең көзі жыпылық-жыпылық етіп:

– Ойбай көжек, қай бетте, қай жерде? – деп бір орнында тұра алмай, шыж-быж етіп өзіме дүрсе қоя берді. Сасқан басым:

– Жә, қорықпай-ақ қойыңыз. Ойнап айттым, – десем, әлгім:

– Қойшы сен де, солай да ойнауға бола ма екен. Жүрегім жаңа орнына түсті-ау, – деп бүгжиіп бұрышқа отыра кетті.

БҰ НЕ ДЕГЕН ЖҮРІС

Анадағы қанқу сөз шындыққа айналып, ақыры біздің қалалық «Көкшетау» газеті облыстық басылым – «Арқа ажарымен» қосылып тынды. Көңілге демеу етерлігіміз, айлығымызды, тіпті атаулы мерекелерде

сыйақымызды уақытылы алатын болдық. Бөлмелерге жөндеу жүргізіліп, ескі-құсқы жалюздерге дейін жаңартылды. Музей үйін де жабдықтаудамыз. Бөлме іші қапырық болғасын желдеткіш кондиционерге дейін қойылды. Өзіміз болсақ, олар бәз баяғы қалпымен сол облыстық, ал «Көкшетау» қалалық газет ретінде әлі күнге шығып жатыр. Бірақ бұрынғыдай емес, ұшқалаң жиын, кезектен тыс мәжілістер кейінгі кезде бірлесіп өткізіледі. Онда қолына қалам ұстаған ағайындардың басы қосылғасын мақтаумен бірге сын айтылмай, бірді-бірге мін айтылмай тұрмайды ғой. Әсіресе соңғы «планеркаларда» «ана мәселе қамтылмай жатыр, мына проблема қозғаусыз жатыр» іспетті сыни сөздер тілге көбірек арқау болып, күнбе-күн етене араласып, құраласып жүрген әріптестеріміздің бұлары несі екен, ал керісінше бізде запасқа берілген материалдардың кейбіреуі айлап, жылдап шықпай қалады десіп қынжылатынымыз бар-тын. Жұмыста кемшілік болса, өздерінде оңаша неге талқыламайды? деп те ойлайтынбыз.

Сөйте тұра күнделікті «ұшқалаң жиын» бітісімен астыңғы қабаттағы көршілеріміз манағы айтыс-тартыстан көңілдеріне кірбің де алмастан дәнеңе болмағандай, ештеңе біліп, естімегендей арқа-жарқа боп, бәрі шеткі бөлмеде жиналып, сатып әкелген қарбыздан жеп, не ауыл-ауылдан жеткізілген қымыздан ішіп мәре-сәре боп жатқандарын көргенімізде таң қалатынбыз. Содан күндердің күнінде жай тұрмай, жауапты хатшының орынбасары Асылайға былай деп әзілдегенім бар:

Бұ не деген жүріс,
Өнбей тұр-ау жұмыс.
Ішетіндерің қымыз,
Жейтіндерің қарбыз.

Асылай да, оның қасындағы Дәуренбек те ләм деген жоқ. Тек жымысты да қойды. Тегінде менің түпкі ойыммен не айтпақ болғанымды олар да іштей сезді-ау деймін.

КЕЛЕСІ ЖҰМАДА ҚАТЫРАМ

Тағдырдың маңдайға жазуы ма, әлдекімге ісін түссе, соған тәуелді болады екенсің. Зейнет жасына жақындап қалғаннан кейін қырық жылғы жазған-сызғанымды жинақтап, осындағы баспалардың бірінен кезекті кітабымды шығарған ем. Таралымы онсыз да аз болған соң, бәрін көлденең жұртқа тегіннен тегін бере алмайсың ғой. Оның үстіне қазіргі қаржы дағдарысы ол қосылып, кредитің бар, коммуналқаң бар, пенде болған соң өлім-жітім, той-домалақсыз тағы отыра алмайсың. Әйтеуір қу тірліктің әлегімен әңкі-тәңкі күй кешіп жүргеніміз ол рас.

Осы арада айтайын дегенім, соңғы бір кітабымда лауазымды қызметте істейтін ініміздің марқұм боп кеткен әкесі жөнінде материалымды кіргізген едім. Содан әлгінде айтқанымдай, пендеміз ғой, қолында әйтеуір билігі бар деп оған оншақты кітабымды ұстатып, ойнаған боп, байғазысы деп бірдеңе берерсің дегем. Ол күлген де қалған. «Жарайды ағасы, бір жұмадан кейін қатырам, өзім хабарласамын» деген.

Жазған басым, әрі ақшадан қысылып жүрген соң оған телефон шалмаймын ба?!

– Түсіндім ағасы, қазір қолымда пұл болмай тұр, келесі жұмада обязательно қатырам, деді ол. Арада бір жұма да өтті. Хабар болмады. Содан ана жиында, мына жиында әлгі інімді көрген сайын, өзімде қысылған болам, ол да қысылған болады. Әйтеуір иығымнан қағып:

– Ағасы, айттым ғой, келесі жұмада қатырам, – дейді саспай. Қашан қатыратынын Құдай білсін, міне содан бері екі жыл өтіп, үшінші жылға аяқ басты. Кімді кім қатыратынын енді ойластырмасақ болмас деймін.

«ҚЫРАТТАУ ЖЕРГЕ ҚОЙДЫРАМЫЗ»

Анада атағы жер жарардай Төкен, Төлеген Қажыбай ұзақ сырқаттан кейін қайтыс болды ғой. Ол кісінің есімін бүкіл ел білетін, жазғандарын осы төңіректегі халық сүйіп оқитын. Жазушы, ақын әрі драматург Төлеген ағамыз екеуміз бір елдікі, жерлес болатынбыз. Не айтса да алдынан шықпауға тырысатынбыз. Әлдендей оқыс мінез танытып, дауыс көтеріп ұрса бастаса, үндемей құтылатынбыз. Мұның өзі – қорыққандық емес, жас жағынан үлкен болған соң сыйлайтынбыз, құрметтейтінбіз.

Сөйткен Төкен тірісінде: «Алда-жалда ажал жетіп о дүниеге аттанар болсақ, топырақ елден бұйырса екен», деп тілек ететін. Әйткенмен, Құдай тағала өзі кешірсін, әр пенденің айтқан сөзі, ойлаған ойы орындала қойған ба?! Ақтық демі бітіп, көзі жұмылған ағамыздың бұ дүниеден өткені жайлы суыт

хабарды естіген жоғарыда отырған шенеуніктер көңіл білдіруге келіп, Төкеңнің әлгі аманатын құлақтары шалған соң:

– Бір жағынан оның айтқаны дұрыс та шығар. Бірақ, Төкең анау-мынау кісі емес қой, алыстан-жақыннан ат арытып келгендердің бәрі басына барып, тәу етуі үшін осыдан 70-80 шақырымдай жердегі туған ауылы – Қарагашқа күздің лайсаң шағында, қыстың қақаған суығында барып қайтуы оңайға соқпасы анық. Сондықтан, Көкшетау қаласының құрметті азаматы, есімі жалпақ жұртқа, дүйім елге белгілі жан ретінде мына орталықтағы мұсылмандар зиратына қойғандарыңыз жөн сияқты, – деп емеурін танытады мұндағылар.

Ақыры олардың айтқаны болып, Төкең қаланың шеткері жағындағы қаракөз ағайындар жатқан зираттың қақ төрінен орын алды. Сонда ажалға сабыр берсін дейік:

– Ойпырау, ел сыйлаған, жұрт құрметтеген Төкеңді туған жерге апарып қояды ғой деп жүрсем, енді мына қатардағы көптің бірі ретінде біз байғұсты өле қалсақ сүйрелетпей сондағы шеткеріректеудегі сары топырақ басқан саздасындау жерге көме салады-ау, – деп ойымдағыны білдіріп, сарыуайымға беріліп тұрсам, қасымдағы әріптес інілеріміздің бірі мырс етіп:

– Сәке деймін, текке уайымдап, саспаңызшы, Сізді бар ғой әдейілеп ондағы өзге жұрттан оқшауырақтау қыраттау жердің біріне қойдырамыз, – демесі бар ма?!.

«ОНДАЙ-МҰНДАЙ БОЛМАЙ ТҰРҒАНДА»

Сол жолы, Төкенді мәңгілік орнына қондырып, зират басынан қайтып келе жатқанда желдей есіп, жүйткіген жеңіл машинада өзіме тақау қалғып-шұлғып отырған ауылдасым Алтай ағаға, жасы бүгінде 85-інді жағалап қалған Алтай Нұрғасымұлына ойынды-шыны аралас:

– Көрдіңіз ғой, – дедім, Төкенді елдің бәрі сыйлайтындығын. – Тіпті, жаназасының өзіне бүкіл елді жайлаған атың өшкір, коронавирустың өршіп тұрғандығына қарамастан әйел-еркегі бар ұзын саны мыңға жуық адам жиналды емес пе. Оның үстіне қаланың құрметті азаматы есебінде, мүрдесі арнайы бөлінген окшаулау тұстағы жер қойнына тапсырылды. Осы арада кезінде мені де газеттің мерейтойына орай бұл атаққа ұсынғандығы, бірақ ара ағайындардың таласқа түсіп, солардың иеленіп кеткендігі ойыма орала кетті. Сол себепті көңіліңізге келмесін ағажан, жасыңыз болса әжептәуірге келді, ажал деген тажалың сен жақсысың ба жамансың ба, адам талғамайды ғой, ондай-мұндай болмай тұрғанда не десеніз де жоғарыдағы шенеуніктердің алдын ала аузын алып, өзгелердей «құрметті азамат» атағын қол-аяқ бүтінде иеленіп қалыңыз. Тап сонда жиналған қалың ел Сізді де осылайша үлкен құрметпен аттандыратындығына сенімдімін, – дедім іштегі ойымды жасырмай.

– Ә, солай ма өзі, қарақтарым, – деді Алтай ағамыз әллі сөзге оншалықты мән бермей, қайта-қайта көзің жыпылықтатып. – Шыныменде тап сендердің осы айтқандарың орынды. Өзім болсам, облсельхозда ардагерлер кеңесін басқарып жүрмін ғой. Соны пайдаланып қалайын. Тегінде бұл атақты анаған да, мынаған да

бергіздіріп жатыр ғой. Өтірігі, жоқ, осыдан бірер жыл бұрын өзі фронтовик (майдангер дегені), өзі әр лауазымда қызмет істеген, жасы 90-нан асқан бірге туған Бүркітбай Көшпаев ағаға да кезінде әлгі айтқандарыңның соңынан қалмай жүріп сол атағы құрғырды эзер дегенде әпергіздіргеміз. Бүтін проблема тап сонда болып тұрса бар ғой, шыныменде бұл істі кешеуілдетпей қолға алу керек екен...

Содан бері біраз уақыт өтті. Алтай ағадан да, өзге ағайыннан да еш хабар-ошар жоқ. Әйтеуір жамандықтың бетін аулақ қылсын әрі жер басып, тірі жүргенге не жетсін, сол атақтың қажеті бар ма, жоқ па, өзі!? Қане, ойласайықшы?!

СӨЗСТАННЫҢ САРДАРЫ

(Байқалдың айтқаны)

Жазатын жалынды жыр, мөлдір өлең,
Аңсаған биіктікті, өрді кілең.
Туған ел Қарағашты ойлағанда
Сағыныштан ет жүрегі елжіреген.
Жүрегі жетпісінде ән тереді,
Шабыт қой қаламгерге ең керегі.
Жақан атам баяғы жазып кеткен
Қарағаштың бүтінгі бәйтерегі.
Сатирасы семсердей жарқылдаған,
Лирикасы самалдай аңқылдаған.
Бір басында: жеті өнер, жетпіс өнер
Ән салса қоңыр дауыс қаңқылдаған.
Айтатын ақтарылып халқына сыр,
Көңілі дариядай шалқып тасыр.
Қуаты қаламының еш сарқылмай
Сөйлеген елдің сөзін жарты ғасыр!..

МАЗМҰНЫ

Мақтағанды кім жек көрген?!	3 бет
Адам азып, заман тозып...	4 бет
Өзімізді де ескерейік	5 бет
«Халқым біледі»	6 бет
Байлаулы ит	6 бет
«Под процент аламыз...»	7 бет
Батаға деп 5 мың теңге	8 бет
Асаба болсам қайтеді?	9 бет
Шешенстанға барып өлерім жоқ	9 бет
«Тоңып қалды-ау!...»	10 бет
«Несіне қапаланасыз»	11 бет
Байқалмен қайым айтыстап	12 бет
«Көрде жатып қызғанбаймын ба?»	15 бет
Гүрілдеп, дірілдеп	16 бет
«Ағарғаныңнан көрініп тұр»	16 бет
«Бір көз жетеді»	17 бет
Фамилиянды сызып тастаймын	18 бет
Сексенге келгенде секіріп	19 бет
Түсе бастасаң сабайды	20 бет
Дачасы да, Сашасы да!..	22 бет
Сауалына – жауабы	23 бет
«Келіп бір қуантсаң, кетіп бір қуант»	23 бет
Қолдаушың, қорғаушың болмаса	25 бет
Атың кім еді?	25 бет
Халден бұрын...	27 бет
«Қайда барсаң, Данкой?»	27 бет
«Черная касса»	28 бет
«Коханныйдың папкасы еді»	29 бет
Балқиялармен, Балшекерлермен...	31 бет
Саған емес, маған шығар	32 бет
Үш ағаш та жетеді	33 бет
Аюдай ақырған	34 бет
Аллергиям ұстайды	35 бет
Ішпегенде былай айтасың	36 бет
Қыстыгүні түгілі	36 бет
Мақта мейлі, мақтама мейлі	37 бет

«Әкем өліп, онды болды»	38 бет
Жазгыш «жазушы»	38 бет
Шашымызды ағартты	40 бет
Мін тақпай... ..	40 бет
Әзілге әзіл	41 бет
«Онда кезекші болып кет»	42 бет
«Тірілеріміз қайтпекпіз?»	43 бет
«Қара суга түсіп»	44 бет
Жиырма үш жыл емес... ..	44 бет
Үшінші болып өлерім жоқ	45 бет
«Ойнама, ағаңмен»	47 бет
Иттің нәжісі,.. ..	48 бет
Қазақтыкі күн көру	50 бет
«Аты жоқтар» өліп бітпей	51 бет
Әй, сондағы қорыққанымыз-ай!.. ..	53 бет
Тегі, сөз астарын түсінгені-ау!.. ..	54 бет
«Айтып сөз де, ұрып таяқ та...»	56 бет
Ағармақ түгілі	58 бет
Өліп бітпей... ..	58 бет
Ішің күйсе	59 бет
Қолың еді қой бағу	59 бет
«Аналар күнін көрер-ау, басқасы қайтпек?»	60 бет
Былқылдатып, сылқылдатып	60 бет
«Көзілдірігім қалып қойыпты»	61 бет
Қайран, шіркін қалпақ!.. ..	62 бет
Ұмытшақтық-ай!.. ..	63 бет
«Өйбу, қойып қойыппын ғой!..»	63 бет
Тақырып қоядың әлегі	64 бет
«Таудың бұлағынан»	65 бет
Ұтымды жауап	65 бет
«Взятканың» түрі	66 бет
Күпінудің сыры	67 бет
«Кончай, Бәленшекеев»	68 бет
«Қылдай бөліп іштік»	69 бет
«Пять и десять» жетеді	71 бет
Жалғыздықтан сақтасын	71 бет
Қолымда болмаса да... ..	73 бет
Үш күн бойы күткені-ай	74 бет

«Жылқы табылар-ау, қызды айтешің!»	74 бет
Әбекеңнің әлегі-ай!	76 бет
Он мыңы артық қой	77 бет
Алысырақтау отырайын	78 бет
«Мен солмын ғой»	79 бет
«Лениннің томына шейің»	80 бет
Атаңа нәлет, коррупция!	81 бет
Не деген мый, не деген бас!	81 бет
«Оқысын, тегі оқымасын...»	83 бет
«Зейнетке шыққанды қызметке алмаймыз»	84 бет
«Ойбай, көжек, қай бетте!..»	86 бет
Бұ не деген жүріс	86 бет
Келесі жұмада қатырам	88 бет
«Қыраттау жерге қойдырамыз»	89 бет
«Ондай-мұндай болмай тұрғанда»	91 бет

Сайлау КӨШКЕНҰЛЫ

Қаламдастар қалжыңы

Редактор – автор.
Тех. редактор – Гүлжиян Сейілханқызы.
Корректор – автор.

Басуға 20.09.2021 ж. қол қойылды.
Пішімі 60x84/16. Шартты баспа табағы 5,6
Таралымы 75 дана. Тапсырыс № 862

Жеке кәсіпкер Н.Ф. Устюгова
«Мир печати» баспаханасында басылды
020000 Көкшетау қ., Б.Әшімов көшесі, 230 үй,
Тел. 87162 32 62 26

ӨМІРДЕРЕК

Сайлау Көшкенұлы 1947 жылғы 3 ақпанда бұрынғы Көкшетау облысы Чкалов ауданындағы (қазіргі СҚО, Тайынша ауданы) Қарағаш ауылында туған. 1965 жылы Чкалов селосындағы орта мектепті тәмамдаған соң С.Көшкенұлы туған ауылында бір жылдай жұмыс істеп, 1966 жылы күзде Алматыдағы Қазақтың Әл Фараби атындағы Ұлттық Мемлекеттік университетінің журналистика факультетіне сырттай оқуға түсіп, сол жылы облыстық «Көкшетау правдасы» газетінің редакциясына аудармашы-тілші болып қызметке орналасады.

Көкшетау қаласы өз территориясындағы аудандармен қоса Солтүстік Қазақстан облысына қосылғанда ол екі жылдай тілшілер қосынында жұмыс

істеп, Көкше өңірінен өз материалдарын жіберіп тұрды. Соңынан қалалық «Көкшетау» газетіне қызметке ауысты. Қашан зейнеткерлікке шыққанша редактордың орынбасары, әдеби редактор лауазымында қызмет істеді. 1996 жылы Сайлау Көшкенұлы «Өмірдің ащы шындығы» деректі публицистикалық мақалалар жинағы мен «Кәуіктің өкініші» атты жалпы отызға жуық кітабын жеке баспаханадан шығарды. Алғашқы деректі кітабы үшін Қазақстан Журналистер одағы Көкшетау облыстық бөлімшесінің Ж.Мусин атындағы сыйлығының лауреаты атанды. Ол Қазақстан Республикасының Мәдениет қайраткері, Ақпарат саласының үздігі, Қазақстанның құрметті журналисі.

Үйленген, екі қызы мен ұлы, немерелері бар.